

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
MƏDƏNİYYƏT VƏ TURİZM NAZİRLİYİ

M.F.AXUNDOV adına
AZƏRBAYCAN MİLLİ KİTABXANASI

Ekologiya və kitabxanaların qarşısında
duran vəzifələr

BAKI – 2009

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
MƏDƏNİYYƏT VƏ TURİZM NAZİRLİYİ

M.F.AXUNDOV adına
AZƏRBAYCAN MİLLİ KİTABXANASI

EKOLOGİYA VƏ KİTABXANALARIN QARŞISINDA
DURAN VƏZİFƏLƏR

*Respublikanın kütləvi və ixtisaslaşdırılmış
kitabxanaları, Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana
Sistemləri üçün metodik tövsiyələr*

BAKI – 2009

İxtisas redaktoru və buraxılışa məsul: *K.Tahirov*
Tərtibçi: *N.Alısova*
Redaktor: *G.Səfərəliyeva*

**Ekologiya və kitabxanaların qarşısında duran vəzifələr
/ixtisas red.və bur.məsul K.Tahirov; tərt. ed. N.Alısova;
red. G. Səfərəliyeva; M.F. Axundov adına Azərbaycan Milli
Kitabxanası.- B., 2009.- 55 s.**

Abşeron yarımadasının təbii landsafını özünə qaytaraq!

Ölkəmizin təbii landsafına (dağ çəmənlikləri, kollar, denizkenar ərazilər) müdaxilə etmək, kolları yandırmaq, denizkenar ərazilərdən qum daşımaq, ərazidə qazıntı işləri aparmaq və həmin ərazilərə sənaye və bərk məişət tullantıları tökmək qanunla qəti qadağandır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 28 sentyabr 2006-cı il tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılmasına dair 2006-2010-cu illər üçün Kompleks Tədbirlər Planı"na uyğun olaraq nəşr edilir.

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi

Mən istəyirəm ki, hamınız təbiəti qoruyanlar olasınız. Təbiətə zərər vuranlar, ağac kəsənlər, təbiəti çirkləndirənlər, korlayanlar cəmiyyətimizin, hamımızın düşmənidir. Ona görə də qurub yaradın.

Heydər Əliyev, Azərbaycan xalqının ümummilli lideri

GİRİŞ

Təzadlarla zəngin olan planetimizdə bütün digər elmlər kimi ekologiya elminin də özünəməxsus kökləri və yaranma tarixi vardır. Əsasən üzvü aləmdən bəhs edən ekologiya elmi zaman-zaman həyatın zərurətindən doğan problemlərin məhsulu kimi daim inkişaf edib bir çox qollara şaxələnərək təkmilləşib, müxtəlif istiqamətlərə ayrılmışdır.

İkinci dünya müharibəsindən sonra bəşəriyyət bir daha yəqin etdi ki, insanı təbiətdən ayrı dərk etmək olmaz. Çünki təbiət anadır, insan isə onun övlədidir. Övlad anasının qədrini bilməlidir. İnsanlığın əsas göstəricilərindən biri onu yaradıb bəsləyənə hörmətdir. Son illərdə bütün dünyada insanı yaşadan təbiətin həyəcan təbili çalınmaqdadır. Buna səbəb isə insanlar tərəfindən vəhşicəsinə istifadənin nəticəsi olan atmosferdə ozon dəliyinin əmələ gəlməsini, meşələrin qırılmasını, çirkab tullantıların axar sulara və dənizlərə axıtılmasını, kimya zavodlarının zərərli qazlarının havaya buraxılmasını və bir çox səbəbləri göstərmək olar. Təbiətə, onun sərvətlərinə mənfi münasibət XX əsrdə sanki özünün pik və kulminasiya nöqtəsinə çatmışdır. Nəticədə ətraf aləm, canlı və cansız təbiət güclü dəyişikliyə məruz qalmış, bir çox heyvan və bitki növlərinin kökü kəsilmiş, bəziləri isə məhv olmaq ərəfəsində olduqları üçün artıq “Qırmızı kitab”a düşmüşlər.

Hazırda dünyanın bütün ölkələrində ərzaq, içməli su, zülal açığı problemi, iqlim dəyişikliyi, demoqrafik partlayış və digər qlobal problemlər başlayıb, ekoloji tarazlığın pozulması yeyinti məhsullarını yararsız hala salıb, insanlar və heyvanlar arasında ağır müalicə olunan keçici xəstəliklər əmələ gəlib.

Ona görə də insanlar təbiəti qoruyub saxlamaq üçün qlobal miqyaslı tədbirlər hazırlayıb həyata keçirməyə məcburdurlar.

1972-ci il iyunun 5-də Stokholmda BMT-nin “Ətraf mühitin mühafizəsi problemlərinə dair” konfrans keçirildi və burada BMT-nin “Ətraf mühit haqqında Proqramı” qəbul

edildi. BMT-nin Baş Məclisi 1972-ci il dekabrın 15-də iyunun 5-ni “Ətraf Mühitin Mühafizəsi Günü” elan etdi. İndi bütün dünyada olduğu kimi Azərbaycanda da iyunun 5-i müxtəlif tədbirlərlə qeyd edilir.

Azərbaycan Respublikası müstəqillik qazandıqdan sonra, digər sahələrdə olduğu kimi ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində də öz müstəqil siyasətini formalaşdırmağa başladı. Keçmiş Sovetlər İttifaqının tərkibində Azərbaycanın belə bir imkanı yox idi. Moskvada hazırlanan ekoloji siyasət insanın və təbiətin sağlamlığının mühafizəsindən daha çox, mərkəzin iqtisadi maraqlarının təmin olunmasına xidmət edirdi. Məhz həmin siyasətin acı nümunələri kimi Sumqayıt şəhərindəki əksər sənaye obyektlərini, Bakı şəhərinin ətrafındakı mazut göllərini, şorlaşmış Kür-Araz ovalığı torpaqlarını, Qəbələ RLS-i, Gəncə alüminium zavodunu və s. göstərmək olar.

Ekoloji problemlər Azərbaycana rəhbərlik etdiyi bütün dövrlərdə ümummilli liderimiz, suveren Azərbaycanımızın qurucusu Heydər Əliyevin daim nəzərində olmuşdur. Vətəninə ürəkdən sevən bu şəxs respublikamızın üzləşdiyi ekoloji problemləri görmüş və onların aradan qaldırılması üçün var qüvvəsi ilə çalışırdı. O, bu məqsədlə ətraf mühitin mühafizəsinə və insanların sağlamlığına təminat yaradan mütərəqqi texnologiyaya malik yeni müəssisələrin tikilməsinə, yaşıllıqların və parkların salınmasına, ekologiya sahəsində mütəxəssislərin hazırlanmasına xüsusi diqqət yetirmişdir.

1995-ci ilin noyabr ayının 12-də qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında ilk dəfə olaraq “Hər kəsin sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ vardır” (39-cu maddə) maddəsi öz əksini tapdı. Bu maddənin icrası üçün Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi ətraf mühitin mühafizəsi, təbii sərvətlərdən istifadə olunması ilə bağlı çoxsaylı qanunlar qəbul etdi. Eyni zamanda bu qanunların pozulması ilə əlaqədar olaraq müvafiq məsuliyyətlər də (inzibati və cinayət məsuliyyətləri) müəyyənləşdirildi.

1999-cu il 8 iyunda “Ətraf Mühitin Mühafizəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edildi.

Bu qanunda hər kəsin ətraf mühiti qorumaq və ona qayğı ilə yanaşmaq vəzifələri öz əksini tapdı.

Uzun müddət respublikada ətraf mühitin mühafizəsi və onun qorunmasına nəzarət edilməsi sahəsindəki idarəetmədə bir hərc-mərclik var idi. Belə ki, ümumi nəzarət funksiyasını Dövlət Ekologiya və Təbiətdən istifadəyə Nəzarət Komitəsi həyata keçirsə də, atmosferin mühafizəsi ilə Dövlət Hidrometeorologiya Komitəsi, yerin təkilə Dövlət Geologiya və Mineral Ehtiyatlar Komitəsi, meşə sərvətləri ilə “Azərmeşə” İstehsalat Birliyi, balıqçılıqla bağlı məsələlərlə “Azərbayq” Komitəsi məşğul olurdu. İdarəetmə strukturunda aparılan islahatlar bu problemi də aradan qaldırdı. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 23 may 2001-ci il tarixli 485 saylı Fərmanı ilə bu komitələrin bazasında Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi yaradıldı. Həmin ilin 18 sentyabrında Prezidentin Fərmanı ilə Nazirliyin Əsasnaməsi təsdiq olundu.

Ətraf mühitin mühafizəsi, insanların sağlam təbii mühitdə yaşaması və təbii sərvətlərdən xalqımızın rifahının yaxşılaşdırılması naminə istifadəsi hal-hazırda daim ölkə başçısının diqqət mərkəzindədir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən imzalanmış 28 sentyabr 2006-cı il tarixli “Azərbaycan Respublikasında ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılmasına dair 2006-2010-cu illər üçün kompleks tədbirlər planı” haqqında Fərman bu sahədə olan problemlərin həllinə yönəldilən sənədlərdən biridir.

Ölkəmizdə ekoloji vəziyyətin tənzimlənməsində mühüm əhəmiyyət daşıyan bu sənəd, eyni zamanda ekoloji təbliğat və ekoloji maarifləndirməni, bu sahədə görüləcək işlərin geniş əhali kütləsinə çatdırılmasını tələb edir.

Respublikamızda təbiəti mühafizə sahəsində atılan addımlardan ən vacibi, ən xeyirxah işlərdən biri də nəslə tükənməkdə olan heyvan və bitki növlərini qoruyub saxlamaq məqsədilə qoruqların təşkil olunmasıdır. Bu gün Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin tabeliyində 6 Milli park, 13 dövlət qoruğu və 19 dövlət yasaqlığı mövcuddur. Bundan əlavə 30 xüsusi əhəmiyyətli

meşə əraziləri, təbii qruplar, yaşı 100 ildən artıq olan 2083 ağac, 73 geoloji və paleontoloji obyektlər təbiət abidələri siyahısına daxil edilib. Ümumiyyətlə, bu gün respublika ərazisində xüsusi mühafizə olunan təbiət əraziləri ölkə ərazisinin 8 faizindən çoxunu təşkil edir.

İnsan təbiətin bir hissəsi olub onunla sıx bağlıdır. Təbiət insanların yaşayış mühiti vəzifəsini görür, onun vəziyyəti cəmiyyətin rifah və inkişaf səviyyəsini təyin edir. XX əsrin başlanğıcında yer kürəsinin əhalisi təmiz hava alır, saf su içirdilər. Dünya sonsuz, təbii sərvətlər isə tükənməz hesab edilirdi. İndi bəşəriyyət elə problemlərlə üz-üzə gəlmişdir ki, onlar insanın mövcudluğunu təhlükə altına almışdır. Ekoloqların fikrincə, əgər bəşəriyyət bu yolu davam etdirərsə, yaxın bir neçə nəsildən sonra onu fəlakət gözləyir.

Atmosferin çirklənməsi, torpaq örtüyünün qüvvədən düşməsi və xarab olması, su hövzələrinin kimyəvi zəhərlənməsi belə problemlərin ən vaciblərindəndir.

Hal- hazırda ekologiyanın ən qlobal problemlərindən biri də ətraf mühitin radioaktiv maddələrlə çirklənməsidir. Sənayenin inkişafı, əhalinin artması, insanların təbiətə təsiri hamımız üçün bir olan Yer kürəmizin kimyəvi və bioloji tarazlığını dəyişib.

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının məlumatına əsasən bütün dünyada xərcəng xəstəliyinə tutulanların dördü üçünün səbəbi ətraf mühitin çirklənməsidir. Ətraf mühitin çirklənməsi şəhərlərdə günəşli günlərin sayını azaldır, bitki aləmini, tikinti materiallarını və abidələri məhv edir. Ətraf mühitin çirklənməsinin ən təhlükəli nəticəsi insan orqanizmində mənfi mutasiyalara səbəb olmasıdır. Bu səbəbdən fiziki və zehni çatışmamazlıqları olan uşaqlar dünyaya gəlir, sonsuzluq halları müşahidə edilir, irsi ağır xəstəliklər adi hal alır.

1986-cı il Çernobil qəzasının ölkəmizə həm birbaşa, həm də dolayısı təsiri olmuşdur. Belə ki, 7 minə yaxın Azərbaycan vətəndaşı qəzanın aradan qaldırılmasında şüalanmaya məruz qalmışdır. Şüalanmış ərzaq məhsulları Moskvanın təkidi ilə əhaliyə satılmışdır. Çernobil hadisəsindən

sonra respublikanın bir çox rayonlarında radioaktiv maddələrin qatılığı təxminən 3 dəfə, xüsusən Lənkəranda daha çox artmışdır.

Hazırda təhlükəli obyektlərdən biri də Qəbələ RLS-dir. 1985-ci ildə qurulan Qəbələ RLS-i Azərbaycana ziyandan başqa bir şey qazandırmayıb. SSRİ və sonradan Rusiya hərbi maşını bu stansiyanı Azərbaycan torpaqlarında işlətməsinə rəğmən, rəsmi Bakı heç zaman bu qapalı obyektə nələrin baş verdiyindən xəbərdar olmayıb. Qəbələ RLS-in ətraf mühitə xeyli zərər vurması haqqında da məlumatlar kifayət qədərdir. Mütəxəssislər bu neçə ildə ətraf rayonlarda müxtəlif ağır xəstəliyə tutulanların sayının durmadan artdığını bildirirlər.

Digər qlobal problemlərdən biri də stratosferdə qoruyucu ozon qatının dağılmasıdır. Ozon qatının dağılmasına səbəb olan amillərdən biri mineral gübrələrdən ayrılan azot oksidləridir.

Hazırda respublikamızın üzləşdiyi ən ağır problemlərdən biri ermənilərlə müharibə nəticəsində təbii sərvətlərimizin amansızlıqla qarət və talan edilməsi və bunun nəticəsi kimi ətraf mühitə vurulan sağalmaz yaralar, Ermənistan rəhbərliyinin işğal olunmuş ərazilərdə törətdiyi ağır cinayətlərdir. Məlum olduğu kimi zəbt edilmiş torpaqlarımızda ölkəmizin zəngin faydalı qazıntı yataqları qalmışdır. Həmin ərazilərdə 155 növ yeraltı və yerüstü sərvət, o cümlədən 15 qızıl, 6 civə, 2 mis, 13 müxtəlif növ tikinti daşları yatağı və s. yerləşir ki, bu da ölkəmizin iqtisadi potensialında mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi. Hazırda Ermənistan həmin yataqlardan soyğunçuluqla yararlanmaqdadır. Ermənistanın təcavüzü nəticəsində Azərbaycanın bitki örtüyünə, meşələrinə amansız divan tutulmuşdur. Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında gedən hərbi əməliyyatlar nəticəsində 250.928 hektar meşə sahəsi, o cümlədən Zəngilan rayonundakı Bəsitçay və Laçın rayonundakı Qarabağ dövlət qoruqları, həmçinin dörd təbiət yasaqlığı, digər çoxsaylı təbiət abidələri amansızlıqla məhv edilməkdədir. Son zamanlar ermənilər Azərbaycana qarşı ekoloji terror tədbirlərini daha da aktivləşdiriblər. 2006-cı ilin

yaz və yay aylarında törətdikləri yanğınlar onların Azərbaycan təbiətinə, flora və faunasına vurduğu ağır zərbələrin izini itirmək cəhdləridir. Meşələrin məhvi isə təkcə flora və faunanın məhvi demək deyil, eyni zamanda regionun iqliminə neqativ təsir göstərən amillərdəndir. Qlobal iqlim dəyişikliklərinin dünya üçün ciddi sınaq və təhlükəyə çevrildiyi bir zamanda Ermənistanın işğal edilmiş ərazilərdə meşələrə divan tutması bütövlükdə Cənubi Qafqaz regionunda bioloji müxtəlifliyin məhvinə, ekoloji tarazlığın pozulmasına yönəlib. Sərhəd zolağında törədilən geniş miqyaslı yanğın, işğal olunmuş ərazilərdə ağacların kütləvi qırılması və digər hallar buna misaldır. Yanğın nəticəsində Azərbaycana dəymiş ziyanla bağlı ilkin rəqəm 4,5 milyon ABŞ dollarıdır.

İnsanı əzəli və son beşiyi olan ana təbiətdən birəcə anlığa da təcrid olunmuş təsəvvür etmək mümkün deyildir. Ulu Zərdüşt hələ çox-çox əvvəllər insan həyatı üçün ən zəruri olan dörd ünsürün (od, torpaq, hava, su) adını çəkmişdir. Doğrudan da bu dörd ünsürdən biri olmazsa, həyat dayanar. Təbiət özü canlı bir tablodur. Onun qorunması problemlərinin həllini insanın təbiətə olan məhəbbətində, insan həssaslığında axtarmalıyıq. Şairimiz H.Arif demişkən, insan o qədər mehriban, qayğıkeş olmalıdır ki, “Bülbül enib budaqdan çiyimizə otursun”, “Oğrun baxışlı maral sərin çeşmə başında bizə qonaq olsun. Gəlin elə edək ki, düzləri keçə-keçə İnsanın arxasınca ceyran şəhərə gəlsin”.

Sonda məşhur Amerika ekoloqu A.Leordun sözlərini xatırladıyıq. O, Yer kürəsini əvvəli və sonu olmayan bir çaya (Round river) bənzədərək göstərmişdir ki, insanlar bu axına çox ehtiyatla yanaşmalıdırlar. Ekoloq bu problemləri öyrənərək özünün son proqnozunu bu cür vermişdir: - İnsanlar, unutmayın və agah olun, yaşadığınız ”Round river” hazırda təhlükə qarşısındadır, bu təhlükənin sonuncu qurbanı isə bütün canlı aləm, o cümlədən sizlər olacaqsınız! Gec də olsa, təbiətə, onun sərvətlərinə münasibətinizi dəyişin! Əks təqdirdə, bəşəriyyət böyük fəlakətlər və onların ağır təzadları ilə üzləşə bilər.

XRONOLOGİYA

Azərbaycanda ilk ekoloji-ictimai cəmiyyət (Azərbaycanın Təbiəti Mühafizə Cəmiyyəti) 60-cı illərdə yaranmışdır. Lakin müəyyən səbəblərə görə o, həmin illərdə ölkənin ekoloji siyasətinə ciddi təsir göstərə bilməzdi. 90-cı illərin əvvəllərində Azərbaycan Yaşillər Hərəkatı və Azərbaycan Ekoloji İttifaqı yarandı. 1996-cı ildə Azərbaycanda cəmi 6-7 ictimai-ekoloji cəmiyyət mövcud idi. Hal-hazırda ətraf mühitin mühafizəsi üzrə 40-dan çox qeyri-dövlət təşkilatları (QDT) fəaliyyət göstərir.

1960	“Azərbaycanın Təbiəti Mühafizə Cəmiyyəti” yarandı
1963	“Təbiətin qorunması naminə Könüllü Cəmiyyət” fəaliyyətə başladı
1972	BMT Baş Məclisi iyunun 5-ni Ətraf Mühitin Mühafizəsi Günü elan etdi
1988	“Ekores” Müstəqil İnformasiya Agentliyi və “Rüzgar” Ekoloji Cəmiyyəti işə başladı
1989	Ekoloji Birlik yaradıldı
1990	Azərbaycan Yaşillər Hərəkatı fəaliyyətə başladı
1992	“Təbiəti mühafizə və təbiətdən istifadə haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edildi
1993	“Ekologiya” adlı müstəqil qəzetin ilk nömrəsi çap edildi
1995	Ekoloji “Zorge” cəmiyyəti yaradıldı

- 1996 “Enerji resurslarından istifadə haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edildi
- 1999 “Ekoloji Təhlükəsizlik haqqında” Qanunun tətbiq edilməsi haqqında Fərman imzalandı
- 1999 “Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edildi
- 2001 Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 24 may 485 sayılı Fərmanı ilə Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi yaradıldı
- 2001 Azərbaycan Respublikasının Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi haqqında Əsasnamə təsdiq edildi
- 2002 “Ətraf mühitə dair informasiya almaq haqqında» Qanun qəbul edildi
- 2003 “Əhalinin ekoloji təhsili və maarifləndirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edildi
- 2003 Azərbaycan Respublikasında “Ekoloji cəhətdən dayanıqlı sosial-inkişafa dair Milli Proqram” qəbul edildi
- 2006 “Xəzər dənizinin ətraf mühitinin mühafizəsi haqqında” çərçivə Konvensiyasının təsdiq

edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edildi

- 2006 Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 28 sentyabr 2006-cı il tarixli “Azərbaycan Respublikasında ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılmasına dair 2006-2010-cu illər üçün Kompleks Tədbirlər Planı”nın təsdiq edilməsi haqqında Fərman imzaladı
- 2008 "Ekoloji təhlükəsizlik haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə "Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1999-cu il 4 avqust tarixli 172 nömrəli Fərmanında dəyişikliklər edilməsi haqqında: Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Fərman imzaladı
- 2008 Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin Azərbaycan Geologiya Muzeyinin fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında: Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Sərəncam imzaladı

Görkəmli şəxslər ekologiya haqqında

Təbiət Allah tərəfindən yaradılıbdır. Onu qorumaq isə bizim müqəddəs vəzifəmizdir.

Heydər Əliyev, Azərbaycan xalqının ümummilli lideri

Mən 1993-cü ildə Bakıya gələrkən bizim əkdiyimiz, becərdiyimiz bəzi ağacların kəsildiyini görərkən elə bildim ki, mənəi yaralayıblar. Mən dəfələrlə demişəm. Bir də deyirəm - kim hansı bir sağlam ağacı kəsirsə hesab edin ki, o mənim qolumu, barmaqlarımı kəsir... İnsan qurmalıdır, yaratmalıdır... Hər bir insan ağac əkməlidir, becərməlidir, böyütməlidir. Əgər kimsə sağlam ağacı kəsirsə o, nəinki xalqına, millətinə, ölkəsinə xəyanət edir, o, öz ailəsinə, özü-özünə xəyanət edir. Ona görə də siz hər bir ağacın qorunması uğrunda mübarizə aparmalısınız...

Heydər Əliyev, Azərbaycan xalqının ümummilli lideri

Biz iqtisadi cəhətdən möhkəmlənmişik. Azərbaycanın uğurlu iqtisadi inkişafı artıq gerçəklikdir, faktdır və gələcəkdə bizə böyük imkanlar gətirəcəkdir. Ancaq insanların sağlamlığı, ekoloji vəziyyət, udduğumuz hava, içdiyimiz su bütün bunlara biz çox böyük diqqət göstərməliyik.

İlham Əliyev, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

İnsan özü-özünün keşikçisi olmalıdır. Əks təqdirdə heç bir başqa canlı onun harayına çatmayacaq. Ona görə də təşvişsiz, haraysız həyəcan təbili çalmaq lazımdır və bu təbili heç yerdən asmaq lazım deyil. O, müasir insanın ürəyidir.

Həsən Əliyev, akademik

Əgər meşələr qırılırsa, yayda müsəlləh sədası, qışda isə təzək tüstüsü göylərə ucalar.

Həsənbəy Zərdabi, publisist

Yazbaşı bizim yerlərin səfası birə-min artır. Düz yolun sağında-solunda ucalan palıd, çinar, qoz ağacları səmada baş-başa verir, yaşıl don geymiş bahar bayramı üçün salamladır. Arxlardan axan dağ suları pıçıldaşır, rəgbərəng çiçəklər aləmə bihüşedici ətir saçır, maşın şümal asfaltın üzərində süzüb getdikcə adam həsrətini çəkdiyi gözəl təbiətdən doymur.

Mir Cəlal, Xalq yazıçısı

Allah insanı təbiəti sevmək üçün yaratmışdır.

“Avesta”dan

Böyük bir ağaca mişar çəkmə sən
Zöhhak bunun üçün düşdü təxtindən

Nizami Gəncəvi, Azərbaycan şairi

Sıra dağlar, gen dərələr,
Ürək açan mənzərələr,
Ceyran qaçar, cüyür mələr.
Nə çoxdur oylağın sənin,
Aranın, yaylağın sənin...

Səməd Vurğun, Xalq şairi

Yaşıl-yaşıl meşələrə sal nəzər.
Dağ başında duman gəzər, çən gəzər,
Qoy ləpəsiz dalğalansın göy Xəzər,
Əsrarəngiz bir cənnəti qoruyaq!
Ey insanlar, təbiəti qoruyaq!
Təbiətə məhəbbəti qoruyaq.

Rza Baqi (Ekologiya himnindən)

Həm yerin, həm göyün sirrini aşkar,
Oxudum bir gülün ləçəklərindən.
Böcəklər, çiçəklər, güllər, arılar,
Kim deyir ayrıdır biri-birindən.
Eşqdir yaşadan təbiəti də
Çiçəklər torpağın min bir rəngidir,
Böcəklə çiçəyin məhəbbəti də
Ana təbiətin öz ahəngidir.

Bəxtiyar Vahabzadə, Xalq şairi

Zülmət gecələrdə parlayan şimşək,
Yol üstə göz qırpan mayak deyilmi?
Gəlin təbiəti biz də düşünək,
O özü hər şeyi düşünən kimi.

Hüseyn Arif, Xalq şairi

Təbiətdə heç nə şərti olaraq baş vermir, hər bir hadisə digərlərinə təsir göstərir və əksinə: Bu danılmaz fakta təbiətşünasların göstərdikləri biganəlik hissi əksər hallarda həyatda hətta ən sadə şeyləri belə aydın görməyə imkan vermir.

Fridrix Engels, mütəfəkkir, iqtisadçı

Dünyanı gözəllik xilas edəcək.

Fyodor Mixailoviç Dostoyevski, rus yazıçısı

Təbiət elminin əsas məsələlərindən başı çıxan insan baxılan problemlərə dair asılılıq olmadan, ideyalar yaratmaq iqtidarında ola bilər.

Nəsirəddin Tusi, filosof

Hər şey torpaqdan yaranır, hər şey son nəticədə torpağa qayıdır.

Ksenofon, filosof-təbiətşünas

Dünyada qüvvələr çoxdur, lakin təbiətdə insandan qüvvətli heç nə yoxdur. Təbiətlə insan üzvi əlaqədədir, lakin son illərdə ana təbiətlə onun övladı arasında müəyyən mübarizə başlanmışdır. Elə bil insan həddini aşaraq hər dəqiqə təbiətə təslim aktını imzalamağı təklif edir. Lakin onu unutmaq olmaz ki, insan təbiətlə maddi tarazlıq halında mövcuddur. O, özünə lazım olan hər cür maddi nemətləri təbiətdən götürür.

Sofokl, yunan yazıçısı

Təbiətə qarşı öz əməllərimizlə bizim səhv etməyə haqqımız yoxdur.

Çarlz Elton, ekoloq

Həyat yerin cansız kimyəvi səthini əbədi, fasiləsiz pozan böyük qüvvədir.

Vladimir İvanoviç Vernadski, akademik

Gözü intizarda hər axşam-səhər
Təbiət haqq-hesab istəyir bizdən
Bu gün bacalardan çıxan tüstülər
Sabah çıxacaqdır əsəbimizdən

Tofiq Mütəllibov, şair

AZƏRBAYCAN EKOLOGİYASI VƏ KİTABXANALARIN QARŞISINDA DURAN VƏZİFƏLƏR

Azərbaycan təbiəti zəngin bir muzeydir. Burada mövcud 11 iqlim qurşağından 9-nun olması onu daha zəngin və rəngarəng edib. Təbiətin Azərbaycana bəxş etdiyi zəngin yerüstü və yeraltı sərvətlər xalqımızın tarixində müstəsna rol oynamış, bu torpağın füsunkar təbiəti nadir istedad sahibi olan böyük sənətkarlarının ilham mənbəyi olmuşdur.

Son əsrlərin ən qlobal ekoloji problemləri Azərbaycandan da yan keçməmişdir. Bunun nəticəsidir ki, Respublikamızda ekoloji problemlərə diqqət xeyli artmış, bu mövzuya həsr olunmuş onlarla qanun, qərarlar qəbul edilmiş, yüzlərlə konfrans, seminar və toplantılar keçirilmişdir. Bu gün ekoloji problemlərin həlli bəşəriyyətin, böyükdən kiçiyə qədər hamının bu işə cəlb olunmasını tələb edir. Heç kimin bu problemdən kənar qalmağa mənəvi haqqı yoxdur. Milli Məclis tərəfindən qəbul olunmuş və Respublika Prezidentinin təsdiq etdiyi “Əhalinin ekoloji təhsili və maarifləndirilməsi haqqında” (2003), “Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında” (1999) Qanunları, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 28 sentyabr 2006-cı il tarixli “Azərbaycan Respublikasında ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılmasına dair 2006-2010-cu illər üçün Kompleks Tədbirlər Planı” haqqında Fərmanı məsələnin nə qədər aktual və vacib olduğundan xəbər verir. Dövlət də təbiətdən istifadə məsələsinə nəzarəti gücləndirməyi, əhalinin ekoloji tərbiyəsini diqqət mərkəzində saxlamağı zəruri sayır. Bu məsələnin aktuallığını nəzərə alaraq kitabxanaların qarşısında çox mühüm vəzifələr durur.

Ekologiyanın və təbiətin qorunması məsələlərini təbliğ edəcək hər bir müəssisənin rəhbəri ekologiyaya aid ətraflı nəzəri biliyə və müəyyən praktiki vərdişlərə yiyələnməli, təbiəti mühafizəyə dair qanunvericiliyi bilməli, gündəlik fəaliyyətində onları tətbiq etməyi bacarmalıdır.

MKS-lərin və kütləvi kitabxanaların qarşısında duran ən mühüm vəzifələrdən biri Respublika rəhbərliyinin ekoloji siyasətini oxuculara çatdırmaqdır. Fərmanın icrası ilə əlaqədar kitabxanalarda tədbirlər planı hazırlanmalı və il boyu yerinə yetirilməlidir.

Xüsusən gənc nəslin təlim-tərbiyəsinə kömək etmək məqsədilə (baxça və məktəblərdə) ictimai təbliğat vasitələrindən istifadə etməklə oxucuların ekoloji cəhətdən savadlanmasından başlamaq lazımdır. Doğma yurdun təbiətini, onun flora və faunasını qorumaq, yaşıllıq yaratmaq, ağac əkmək və becərmək kimi vərdişlər uşaqlara kiçik yaşlarından aşılanmalıdır. Bu məqsədlə kitabxanalarda təbii sərvətlərin qorunmasına məhəbbət ruhunda tərbiyə işi aparmaq, bitki və heyvanat aləminin əhəmiyyətini onlara izah etmək, təbiətə qarşı mərhəmətli və qayğıkeş olmaq hissini aşılamaq lazımdır.

Bütün ölkələrdə təbiəti mühafizə haqqında xüsusi qanunlar mövcuddur. Hər kəs onları yerinə yetirməyə borcludur. Axı, bizim gələcək nəslimizə yaşıllıq, təmiz su, quşların oxuması, yerdəki bütün gözəlliklər lazımdır. Yer kürəsində 270 növ vəhşi heyvan qırılmışdır. Qırılmaq təhlükəsi olan başqa heyvanların siyahısı “Qırmızı kitab”a daxil edilmişdir. Onlar qayğı ilə mühafizə edilir. Lakin qoruqlardan kənarda da insan təbiətə qayğı ilə yanaşmalı, təbii zənginliklərdən - torpaqdan, meşələrdən, balıq, quş və vəhşi heyvan ehtiyatlarından ağılla istifadə etməlidir. Bundan ötrü təbiətin qanunlarını, bütün canlı orqanizmlərin xüsusiyyətlərini dərinləndirən öyrənmək lazımdır. Hər bir kəs bilməlidir ki biz təbiətlə sıx əlaqədəyik və bizim hər birimiz həm indiki, həm də gələcək hərəkətlərimizə görə cavabdehik. Təbiəti qorumaq, onun sərvətlərini mühafizə etmək hər bir vətəndaşın borcudur. Kitabxanada oxucuları ekologiyaya haqqında qanunlar və ekologiyaya hüququ ilə tanış etmək üçün ekoloji qanunvericiliyə nəzarət edən orqanların köməkliyi ilə müxtəlif “Ekologiyaya hüququ haqqında nə bilirsiniz?”, “Ekologiyaya aid qəbul

edilmiş qanunları tanıyırsınız mı?” və s. adlarda söhbətlər keçirmək olar.

Ekoloji tərbiyə dünya standartlarına uyğun formada icra olunmalı, əhalidə ekoloji şüur, psixologiya, təfəkkür, mədəniyyət, təlim-tərbiyə formalaşdırılmalıdır. Ekoloji tərbiyənin təməli uşaq baxçalarında qoyulmaqla orta məktəblərdə inkişaf etdirilməlidir.

Məktəb kitabxanaları ilə birgə məktəbdə və baxçada kiçik yaşlı uşaqları “Təbiəti sevnələr” dərnəyinə cəlb etmək və “Ətraf mühit nədir?” mövzusunda aşağıdakı nümunə əsasında söhbətlər keçirmək olar: Bu söhbətlərdə kiçik yaşlı uşaqlarda ətraf mühit haqqında elementar təsəvvür yaratmaq lazımdır: - “Uşaqlar, ətraf mühit dedikdə, işıq, hava, su və qida olduğu nəzərdə tutulur. Bunlar olmasa heç bir canlı yaşaya bilməz. Ölkəmiz sürətlə inkişaf edir. Şəhərlərimiz böyüyür. Yeni yaşayış məntəqələri, yollar, körpülər salınır, zavodlar, fabriklər, elektrik stansiyaları tikilir. Unutmaq olmaz ki, bu inkişaf bəzən meşələrin qırılması, otlaqların və çəmənliklərin məhv olması hesabına baş verir. Hər çətinliyin öhdəsindən gələn insanlar bu problemləri də həll edə bilirlər. Zavod və fabriklərin buraxdığı zəhərli qazları zərərsizləşdirən, kanalizasiya sularını təmizləyən qurğular tikməklə, qırılan ağacların əvəzinə yeni ağaclar əkəməklə bu işin öhdəsindən asanlıqla gəlirlər”. Uşaqlara kiçik yaşlarından ağacları sevməyi, ağacların insanın yaşayışı üçün nə qədər əhəmiyyətli olduğunu, məktəb və sinif otaqlarının təmizliyinin nə qədər vacib olduğu haqda söhbətlər aparmaqla onlara başa salmaq lazımdır ki, əgər yer üzərindəki hər uşaq beş-altı çiçək, bir-iki kəpənək məhv etsə onların nəslə kəsilmə bilər. Ona görə də hər bir məktəbli ekoloq olmalıdır. Evdə heç nəyi sındırmaq olmadığı kimi təbiətdə də heç nəyi sındırmaq olmaz fikrini kiçik yaşlarından məktəbliyə öyrətmək lazımdır. Yalnız bu yolla yaşadığımız mühiti sağlamaqla, həyat üçün təhlükəsiz edə bilərik. Ətraf aləmi məhv etsək özümüz də sağ qala bilmərik. Ekoloqlarımız şəxsi evimiz kimi ümumi evimizi – Yer kürəsini təmiz və səliqəli saxlamağı məsləhət görürlər.

Kitabxanada oxucuların ekoloji ədəbiyyata olan tələbatını ödəmək məqsədilə mütləq fondların komplektləşməsində Azərbaycan təbiətinə, ekoloji problemlərə aid kitabların toplanmasına fikir vermək lazımdır. Kitabxananın kataloq və kartotekalarında “Azərbaycanın ekologiyası” adlı rubrika açılmalıdı. Ədəbiyyat çoxaldıqca ekologiyanın müxtəlif sahələrinə aid ədəbiyyatı “Ekologiya tarixi”, “Ekologiyaya aid qanun, qərarlar və sərəncamlar”, “Bioloji müxtəliflik”, “Sənaye, tikinti ekologiyası”, “Səhrələşmə”, “Dəniz və axar suların çirkənməsi” və s. adlarda yarımbaşlıqlar açmaq lazımdır. Təvsiyə ədəbiyyat siyahılarını tərtib etmək oxucuların maraqlandığı konkret mövzulara aid ədəbiyyatın daha tez əldə edilməsinə səbəb olar.

Ekoloji tərbiyədə bədii söz sənətinin rolu əvəzsizdir. Hər bir insanın mənəviyyatı keçmişinə, kökünə bağlılığı ilə ölçülür. Ta qədimdən odu allah, torpağı müqəddəs saymış babalarımız bulaq gözü açmağı, bağ salmağı xeyirxah iş sayıblar. Bütün bunları böyüməkdə olan nəslin şüuruna çatdırmaq kitabxanaçıların vəzifəsidir. Təbiətlə, onun qorunması ilə bağlı bir çox xalq deyimləri və inanclar mövcuddur. Bu deyimlərlə və inanclarla oxucuları tanış etmək üçün bu mövzuda yazılmış kitabları təbliğ etmək və sərgilərin, plakatların tərtibində bu deyimlərdən istifadə etmək olar.

Hələ XX əsrin əvvəllərində Həsən bəy Zərdabi “Bizim nəğmələrimiz” adlı məqaləsində doğma diyarımızın təbiətini daha dərinləndirən öyrənmək, sevmək və qorumaq haqqında qiymətli fikirlər irəli sürmüşdür.

Azərbaycan diyarının füsunkar təbiəti, onun ceyranlı-cüyürlü düzləri, başı ərşə dirənən dağları, sonalı gölləri, zümzüməli çayları... Xəzəri, Kəpəzi, Göy gölü, Kürü, Arazı ta qədimdən söz ustalarının ilham mənbəyi olmuşdur. Şair və yazıçılarımız öz əsərlərində təbiətin gözəlliyini böyük məhəbbətlə qələmə almış və bu gözəlliyi dönə-dönə vəsf etmiş, rəssamlar gözəl təbiət təsvirləri yaratmışlar.

Kitabxanalarda “Azərbaycan təbiəti şairlərin gözü ilə”, “Rəssamların yaradıcılığında təbiət”, “Nizami yaradıcılığında

təbiət”, “Azərbaycan təbiəti bədii ədəbiyyatda” və s. mövzularda müxtəlif adlarda tədbirlər keçirmək olar. Belə tədbirlərdən biri ədəbi-bədii gecələrdir. Hər bir ədəbi-bədii gecənin əsasını məruzə təşkil edir ki, ədəbi kompazisiya və səhnələşdirmə ilə tamamlanır. Gecənin mövzusunda uyğun ədəbiyyat sərgisi, viktorina, ədəbi oyunlar hazırlanır. Ədəbi-bədii gecələrə yazıçı və şairlər dəvət oluna bilər. Vətənimizin füsunkar gözəlliyinə həsr edilmiş şeirlər yuxarı sinif şagirdləri tərəfindən ifa edilərsə, tədbir daha da maraqlı olar. Belə gecələrdə klubun bədii özfəaliyyət dərnəyinin üzvlərinin çıxışı, kiçik səhnəciklər və konsert proqramlarının hazırlanması da məqsəduyğun olar. Təbii ki, bütün çıxışların məqsədi diyarımızın təbii gözəlliklərinə, təbiətin bizə verdiyi nemətlərə və onların mühafizə edilib qorunmasına həsr olunmalıdır. Yaz-yay aylarında belə tədbirləri təbiətin qoynunda keçirtmək, daha çox iştirakçı toplamağa səbəb olar.

Yüzdə yubileyini qeyd etdiyimiz böyük alim və ziyalı akademik Həsən Əliyev təbiətşünaslıq və ekologiya elminin bir çox sahələrində ömrünün sonuna qədər tədqiqat aparmış, yüzlərlə elmi əsərlərin və təbiət abidələrinin müəllifi olmuşdur. Təbiətin qorunması məsələsinin ağırlıq bir problem kimi üzə çıxdığı bir vaxtda akademik Həsən Əliyev “Həyəcan təbili” (1976) əsərini yazdı.

O, burada Azərbaycanda təbiətin kəskin deqrodasiyaya uğramasını və onun qarşısının alınmasına böyük ehtiyac olduğunu göstərmişdir. Akademikin fikrincə təbiəti qorumaq həm dövlətin, həm də hər bir vətəndaşın işi olmalıdır.

Alimin əsərlərinin əsas qayəsi gənc nəsildə vətənə, xalqa, təbiətə, ətraf aləmə məhəbbət hissləri aşılamaqla gənclərin ekoloji tərbiyəsini formalaşdırmaq olmuşdur. Onun əsərlərinin təbliği, xüsusilə də aktual olan “Həyəcan təbili” kitabının təbliği çox vacibdir.

Akademik H.Əliyevin davamçıları olan alimlərdən Ekologiya və Təbii Sərvətlər naziri H.Bağirov, Coğrafiya İnstitutunun direktoru, akademik B.Budaqov, A.Nadirov, U.Ələkbərov, Ə.Nuriyev, S.Qarayev, N.Nəbiyev, N.İmanov,

Z.Məmmədov, Ş.Göyçaylı, İ.İsmayılov, F.Hacızadə, İ. Həbibov və başqaları onun bu xeyirxah işlərini müvəffəqiyyətlə davam etdirirlər. Ekologiya ilə bağlı yazılmış əsərlərin təbliği ilə əlaqədar kitabxanaçı oxucuları bu görkəmli alimlərimizin kitabları ilə tanış etməli, qaldırdıqları problemləri kütləvi tədbirlərin müxtəlif formalarından istifadə etməklə gənc nəsə çatdırılmalıdır. İnsanların ətraf mühitlə ahəngdar mövcudluğunun dərki və bunun əhəmiyyətini oxuculara çatdırılmasında gözəl nəticə verən tədbirlərdən biri də oxucu konfransları və yeni kitabların təqdimatını göstərməkdir.

“Mənim şəhərim və ekologiya”, “Meşələri qoruyun, təmiz hava udun”, “Təbiətin şəfaverici bitkiləri”, “Dərdimizə dərman bitkilər”, “Tükənməkdə olan nadir ağaclar”, “Təbiət və insan”, “Azərbaycanda qoruqlar və yasaqlıqlar” “Torpağımız, suyumuz, və havamız”, “Müharibə və ekologiya”, “Müharibə və ekoloji vandalizm” və s. mövzularda oxucu konfransı keçirmək olar. Kitabxanada oxucu konfransının keçirilməsi üçün qabaqcadan ayrıca proqram tutulmalıdır. Proqramda keçiriləcək tədbirin adı, giriş sözü, məruzəçi və eləcə də çıxış edəcək digər şəxslərin adları göstərilməlidir. Bunlarla yanaşı tədbirin harada və nə vaxt keçiriləcəyi də qeyd edilməlidir. Kitabxanaçı ilk növbədə aktual mövzuları günün tələblərindən irəli gələn məsələləri nəzərdən qaçırmamalıdır. Konfransın mövzusu üzrə fonda olan kitabların bir neçəsini seçib məruzəçiyə hazırlaşmaq üçün tövsiyə etməlidir. Kitabxanaçı konfransda çıxış edəcək hər bir oxucunu da kitabla təmin etməli və çıxış edəcək adamların hazır olub-olmadığını müəyyənləşdirməlidir. Konfrans keçiriləcək otaqda plakatlar, kitab sərgiləri, biblioqrafik vəsaitlər, kartotekalar, şirma katoloqlar və aşağı sinif şagirdlərinin əl işlərindən ibarət sərgilərin olması yerinə düşər.

Yalnız bundan sonra konfransı keçirmək üçün vaxtı təyin edib elan yazmaq olar. Konfransın maraqlı keçirilməsi üçün ziyalılar və mütəxəssisləri cəlb etmək lazımdır. Əlbəttə, kitabxanaçı təşkil etdiyi hər bir tədbirdə özü də çıxış etməlidir. O, tədbirin mövzusu üzrə kitabxana tərəfindən həyata

keçirilmiş məsələlərdən danışmalıdır. Oxucu konfransının gedişatı haqqında protokol yazılmalıdır, həmin protokol və məruzəçinin çıxışının mətni kitabxanada saxlanılmalıdır.

Əyani təbliğat vasitəsi olan kitabxana plakatları və kitab sərgiləri vasitəsilə də ekoloji bilikləri təbliğ etmək olar.

Kitab sərgisindən fərqli olaraq plakatda az sayda ədəbiyyat (məsələn 5-6 kitab, jurnal və qəzet məqaləsi) nümayiş etdirilir. Plakatın əsas ünsürləri kitabların özü deyil, onların üz qabığı (əl ilə çəkilmiş, yaxud fotosəkil) bir neçə sitat, mətn və plakatın əsas ideyasını açan qısa, mənalı başlıqlardır. Plakatın tərtibində kitablara çəkilmiş illüstrasiyalar da əks etdirilir. Ədəbiyyatın qısa annotasiyası mütləq verilməlidir. Annotasiyalar kitabların ideya və məzmununun açılmasına kömək edir. Plakat yeknəsəklikdən, şablonçuluqdan uzaq olmalı və oxucuya ifadəli, aydın, gözəl təsir bağışlamalıdır. “Ekologiya, ətraf mühit və insan” adlı kitabxana plakatının nümunəsini veririk:

Başlıq: Ekologiya, ətraf mühit və insan

1.Məmmədov, Q.S. Ekologiya, ətraf mühit və insan /Q.S.Məmmədov, M.Y.Xəlilov.-B., 2006.

Kitabın üz qabığı (fotosəkil) və qısa annotasiyası verilir.

Kitabda dünyada ekologiya elminin inkişaf tarixi, müxtəlif səviyyələrdə təbii sistemlərin əsas qanunauyğunluqlarından bəhs olunur. Eyni zamanda insan tərəfindən təbii ekosistemlərin fəaliyyət prinsiplərinin pozulması və onun ekoloji nəticələri; kütləvi qırğın silahları, müharibələr, nüvə silahları, ekoloji qəzaların, təbii fəlakətlərin ətraf mühitdə nəticələri, zərərli sosial faktorların insanın sağlamlığına təsirindən söhbət açılır.

Sitat: Təbiətin ölkəmizə bəxş etdiyi zəngin sərvətlərə xüsusi qayğı ilə yanaşmaq, belə misilsiz xəzinələri bəşəriyyətin gələcəyi naminə qorumaq, üzərimizə düşən başlıca vəzifələrdəndir.

Heydər Əliyev, Azərbaycan xalqının ümummilli lideri

2. Abbasova, E. İnsan ekologiyası: bioloji və sosioloji aspektlər.-B., 2005.-121 s.

Kitabın əl ilə çəkilmiş şəkli və annotasiya:

Kitabda insan ekologiyası: təbii ekoloji amillərin qarşılıqlı nisbəti eyni zamanda ekoloji gərginlik və genofondun məhvi təhlükəsi problemləri araşdırılmışdır. Kitabda insanların, ekoloji etikanın formalaşmasında mənəvi-etik normaların mövqeyi və rolu da nəzərdən keçirilmişdir.

3. Bağırov, N. Azərbaycanın təbiətini gələcək nəsillər üçün qoruyub saxlamalıyıq: Bu ulu öndərimizin bizə vəsiyyətidir //Azərbaycan.-2006.-4 iyun.-S.6.

Məqalə və ona aid annotasiya

Məqələdə ölkəmizin müstəqilliyinin qorunub saxlanılmasında, iqtisadiyyatımızın sürətlə inkişaf etdirilməsində və xalqın rifahının yüksəldilməsində danılmaz rolu olan ümummilli lider Heydər Əliyevin ətraf mühitin mühafizəsi problemlərini də həmişə diqqət mərkəzində saxladığı bir daha diqqətimizə çatdırılır. Məhz, ulu öndərin 1969-1982 və 1993-2003-cü illərdə respublikamıza rəhbərlik etdiyi dövrdə ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində mühüm qanunlar, qərarlar, sərəncamlar qəbul edilmiş, mühüm dəyişikliklər baş vermişdir.

Sitat: Ekologiyanın qorunması xalqımızın sağlamlığının, milli genofondumuzun qorunması deməkdir.

İlham Əliyev, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

4. Nuriyev, S.Q. Ekologiya hüququ /Nuriyev S.Q., Əsgərov Ə.T., Əhmədov Ə.V.: Dərslik.-B.: Qanun, 2003.-324 s.

Kitabın əl ilə çəkilmiş şəkli və annotasiya

Təqdim olunan dərslikdə ötən üç il ərzində ekologiya sahəsində yeni qanunlar qəbul olunduğu və bu sahədə idarəetmə strukturunda baş verən ciddi islahatlar barədə söhbət açılır.

Sitat: Hər kəsin ətraf mühitin əsl vəziyyəti haqqında məlumat toplamaq və ekoloji hüquq pozma ilə əlaqədar onun sağlamlığına və əmlakına vurulmuş zərərin əvəzini almaq hüququ vardır.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, 39-cu maddə, II bənd

5. Əmirov, F.Ə. Məhsuldar meşələrin yetişdirilməsi

/F.Ə.Əmirov.-B.: Azərbaycan, 2003.-184 s.

Azərbaycanın müxtəlif təbii sərvətləri arasında meşələr əsas yer tutur. Kitabda elmin, texnikanın inkişafı xalq təsərrüfatının oduncağa olan ehtiyacının durmadan artması nəticəsində meşə müəssisəsinin qarşısında meşə sərvətlərinin bərpası, səmərəli istifadəsi və məhsuldarlığın artırılması kimi vacib tələblərdən söhbət açılır.

Sitat: Meşə çoxdursa, qoru bərk, əgər yoxdursa, onda ək!

Atalar sözü

Kitabxanada (və ya məktəbdə) orta məktəblərin şagirdləri arasında ekologiyaya aid müsabiqələrin keçirilməsindən geniş istifadə etmək olar. Məktəblilərin təbiətə, vəhşi flora və faunaya, eləcə də təbiətin mühafizəsinə həsr olunmuş rəsm əsərlərinin, plakatların müsabiqəsini keçirməklə onlarda təbiətə və onun sərvətlərinə qarşı maraq və məhəbbət aşılanmalıdır. (Məsələn: “Bu gözəlliklər bizimdir”, “Təbii sərvətlərimiz - xoşbəxt gələcəyimiz”, “Ekologiya uşaqların gözü ilə” və s. adlarda) Kitabxanalarda və məktəblərdə fərdi ekoloji guşələr və stendlər yaradılmalı və təbiətin qorunmasını geniş təbliğ edən, vaxtaşırı təsir edici devizlərlə seminarlar, konfrans, müşavirələr keçirilməlidir. Bu

işə yazıçı, şair və rəssamları da qoşmaq olar. Ekoloji poemaların, dram və nəsr əsərlərinin nümayiş etdirilməsi, vaxtaşırı sərgi və müsabiqələrin keçirilməsi artıq günün tələbidir.

Bundan əlavə kitabxanalarda yeni daxil olmuş ədəbiyyatın baxış-sərgisini təşkil etmək məqsədəuyğundur. Mövzunu daha aydın anlatmaq, mühüm məqsədləri nəzərə daha tez çarpdırmaq üçün sərgilər, illüstrasiyalar və mətnlərlə müşayiət olunur. Hər hansı bir kitab sərgisi aşağıdakı qaydada tərtib edilir. Sərgi ümumi başlıq və yarımbaşlıq, tövsiyə olunan ədəbiyyat, sitat və şəkildən ibarət ola bilər. Ümumi başlıq sərginin mövzusunu müəyyən edir və onun əsas məzmununu aydınlaşdırır. Kitabxanaçılar sərgilərə ad seçərkən onun rəngarəng və çağırış ruhlu olmasına xüsusi fikir verməlidirlər. Bu başlıq qısa və aydın olmalıdır. Sərginin hazırlanmasında fəal oxucuların köməyindən istifadə etmək olar.

Aşağıda “Ekologiya bu gün” adlı sərginin nümunəsini veririk:

Başlıq: “Ekologiya bu gün”

1. Münasib şəkil
2. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 28 sentyabr 2006-cı il tarixli “Azərbaycan Respublikasında ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılmasına dair 2006-2010-cu illər üçün Kompleks Tədbirlər Planı”nın təsdiq edilməsi haqqında Fərmanı
3. **Sitat:** “Kim torpağın bir qarışına zülm etsə, yerin yeddi qatı onun boğazına dolaşar”

Məhəmməd Peyğəmbər (ə.s.)

I Bölmə: Azərbaycanda ekolojiya

Azərbaycan Respublikasında ekolojiya : Əsas hadisələrin xronikası.- B.: Mütərcim, 1999.- 26 s.

Ekolojiya və siyasət /tərtibçi- müəllif fəal. elm. nam., dosent Sevil Məmmədova; “İnam” Plüralizm Mərkəzi.-B.:

Azərbaycan, 1999.-24 s.

Elmanoğlu S. Ekoloji terror: Ermənistan flora və faunamıza da qənim kəsilib //Azərbaycan.-2004.-26 mart.-S.7.

II Bölmə: Təbiəti sevək, qoruyaq

“Ekologiya: Təbiət və cəmiyyət problemləri”: Akademik Həsən Əliyevin 100 illik yubileyinə həsr olunmuş; Beynəlxalq elmi konfrans: Bakı, 8-9 noyabr 2007-ci il.-B.: Bakı Dövlət Universiteti nəşriyyatı, 2007.- 607 s.

Əliyev, H. Həyəcan təbili /H.Ə.Əliyev .-B., 2002.-175 s.

Məmmədov, Q. Ekologiya və ətraf mühitin mühafizəsi /Q.Məmmədov, M.Xəlilov .-B.: Elm, 2005.-879 s.

III Bölmə: Mühərribə və ekologiya

Mətn: Ermənistan işğalı nəticəsində 900-dən artıq yaşayış məntəqəsi talan edilmiş, yandırılmış və dağıdılmış, 6 min sənaye, kənd təsərrüfatı müəssisəsi və digər obyektlər məhv edilmiş, ümumi yaşayış sahəsi 9 mln kv. km-dən artıq olan 150 yaşayış binası dağıdılmış, 4366 sosial–mədəni obyekt, eyni zamanda 695 tibb ocağı məhv edilmişdir.

Qasımov, Ə. Ekoloji fəlakət: Ermənilərin Azərbaycan təbiətinə vurduğu yaraların qarşısını onilliklər boyu hiss edəcəyik

//Azərbaycan ordusu.-2007.-16-17 mart.-S.3.

Nuriyev, S.Q. Ekologiya hüququ : Dərslik /Nuriyev S.Q.,

Əsgərov Ə.T.-B.: Qanun, 2003.-324 s.

Məmmədov, E. Torpaqların yandırılması ermənilərin Azərbaycana qarşı növbəti terrorudur: Ekoloji təcavüz

//Azərbaycan .-2007.-3 fevral.-S.7.

1. Başlıq	
2	Sitat
4. I bölmə	
5	6
7	
8. II bölmə	
9	10
11	
12. III bölmə	
13	Mətn
15	16

Sərginin sonunda (yaxşı olar ki, zərf yerləşdirilsin) mövzuya aid tövsiyə ədəbiyyat siyahısı verilməlidir.

Mərkəzi kitabxananın biblioqrafı “Yeni daxil olmuş ədəbiyyatın məlumat bülleteni”ni hazırlamaqla kitabxananın fonduna daxil olan yeni ədəbiyyatı təbliğ edə bilər. Bu bülleten MKS-nin bütün bölmələrinin oxucuları üçün vahid fonda daxil olan yeni nəşrlər haqqında məlumat mənbəyidir. Bülletenə müəyyən dövr ərzində MKS-ə daxil olan bütün yeni kitabların təsviri daxil edilir. Müqəddimədə bülletenin quruluş prinsipi, işlədilmiş şərti işarələr və ixtisar edilmiş sözlər izah edilir, materiallar sahəvi bölmələrə ayrılmaqla kütləvi və uşaq kitabxanaları üçün KBT cədvəllərinə uyğun olaraq sistemli qaydada, bölmələr daxilində isə müəlliflərin (sərlövhnin) əlifbasına görə düzülür. Əgər sərlövhyə görə nəşrin məzmununu təyin etmək çətindir, onda təsvirdən sonra qısa

annotasiya verilir. Təsvirin sol tərəfində kitabın şifrəsi, sağ tərəfində isə MKS-nin bölməsinin adı göstərilir.

Bülleten ayda bir dəfə buraxıla bilər və oxucular tərəfindən operativ istifadə olunmaq üçün sistemin bütün bölmələrinə, həmçinin xidmət ərazisində yerləşən idarə və təşkilatlara göndərilir.

Xalqımızın ən əziz bayramı olan Novruz bayramı ərəfəsində, ulu öndərimizin arzu və istəklərinin həyata keçirilməsini fəaliyyətinin əsas istiqamətlərindən biri hesab edən Heydər Əliyev Fondu yeni bir layihəni reallaşdırdı. Fondun prezidentinin şəxsi təşəbbüsü ilə işlənib hazırlanmış “Hərəyə bir ağac əkək” devizli layihənin icrasına Əzizbəyov rayonundan başlandı. Layihənin əhəmiyyətini yetərinə qiymətləndirən Bakı şəhərinin digər təşkilatları da bu aksiyaya qoşularaq minlərlə ağac əkdilər. Kitabxanalar da bu aksiyaya qoşularaq məktəblərlə əlaqə saxlayıb, uşaqlara bu layihənin əhəmiyyətini, səhrələşməyə qarşı bir tədbir kimi ağacların əkilməsinin, parklar salınmasının vacibliyi haqda söhbətlər apararaq işin əhəmiyyətini başa salmalıdırlar. Məktəbyanı sahələrdə ağacların əkilməsini və təmizlik işlərinin aparılmasını tövsiyə etməlidirlər.

Bu işin islam dinində də təqdir olunduğunu aşağıdakı hədisdə də görürük. Məhəmməd Peyğəmbərin bir hədisində deyilir: yaxın əsabələrinin biri soruşur ki, nə edək ki, savab yükümüz bir az da ağır gəlsin? Peyğəmbər Əleyhissalam cavab verir ki, ömrünüzdə bir gün qaldığınızı bilsəniz də yenə ağac əkin, ən böyük savab ondadır.

Uşaq və gənc oxucular arasında ekologiyaya aid disput və sual-cavab gecələrinin keçirilməsi məqsəduyğundur. Disputun maraqlı cəhəti orasındadır ki, o, eyni məsələ ətrafında müxtəlif baxışları toqquşdurur, iştirakçıları düşündürür. Disputun hazırlanması və keçirilməsi vaxtı, disputun auditoriyası, hansı oxucu kateqoriyası üçün hazırlandığını müəyyən etmək lazımdır. Disputun müvəffəqiyyəti onun mövzusunun çox asılıdır. Dəqiq, aydın, konkret ad böyük təşkilədiçi əhəmiyyətə malikdir. Mövzunun adı mübahisə və

onda iştirak etmək həvəsi doğurmalıdır. Onun keçirilməsinə oxucu fəallarını cəlb etmək olar. Bura mütəxəssisləri, ictimai təşkilatların nümayəndələrini, yuxarı sinif şagirdlərini və disput hansı oxucu qrupu üçün təşkil edilirsə həmin qrupdan da bir neçə nəfəri daxil etmək məqsədəuyğundur. Aparıcı mövzunu dərindən bilməli, məsələni kəskin və maraqlı qoymağı bacarmaqla, məsələni sübut etməyə qadir olan adam olmalıdır. Mübahisə doğuran məsələlərə aydınlıq gətirmək lazım olduqda suallara cavab verə bilməlidir. Mövzu ətrafında 4-6 sualla kifayətlənmək olar. Bunlar mövzunun əsas məsələlərini əhatə etməli, məntiqi ardıcılıqla düzülməlidir ki, müzakirə həmin ardıcılıqla getsin. Disputun suallarını müəyyən etmək aparıcının (kitabxanaçının) vəzifəsidir. Hazırlıq işi mövzunun və onun suallarının müəyyən edilməsi ilə bitmir. O, (aparıcı) disputa hazırlaşan, onda fəal iştirak edən adamlara kömək göstərməlidir. Təşkilati məsələləri həll etdikdən sonra aparıcı giriş sözü söyləməlidir. Bu zaman müzakirəyə verilmiş mövzunun əhəmiyyəti, əsas suallar, müzakirənin ümumi istiqaməti göstərilməlidir. Giriş sözündə müzakirə edilən problem haqqında mübahisəli fikirlər olduğunu söyləmək, oxucuları mövzu ətrafında və onun sualları ətrafında çıxış etməyə, öz münasibətlərini bildirməyə çağırmaq lazımdır. Aparıcı son sözü ilə disputa yekun vurur.

Məsələn, “Səhrələşmə - dünyanın qlobal problemi” adlı disputun suallarını veririk:

- 1.Səhrələşmə dedikdə nə başa düşürsünüz?
- 2.Səhrələşməni yaradan amillər hansılardır?
3. Yaşıllıqların salınmasının əhəmiyyəti nədir?
4. Azərbaycan ərazisində səhrələşmənin iqlim amillərinə necə təsir göstərir?
5. Ermənilərin törətdikləri yanğınların səhrələşmədə rolu.
- 6.”Hərəməz bir ağac əkək” layihəsinin rəhbəri kimdir?

Müxtəlif məsələləri izah etməkdə sual-cavab gecələrinin rolu əvəzsizdir. Belə sual-cavab gecələri bir mövzulu (müəyyən bilik sahəsinə aid) və çoxmövzulu olurlar. Gecənin xarakterini müəyyən edib, tədbirin nə vaxt keçiriləcəyi yer və vaxt barədə

elan asılır. Suallar toplandıqdan sonra onlar qruplaşdırılır və müəyyən edilir ki, hansı sahənin mütəxəssislərini dəvət etmək lazımdır.

Gecənin təşkilində köməkçi əyani illüstrasiya materiallarından, sərgi və fotomaterialları və bu məsələlərin geniş izahı verilmiş ədəbiyyatı oxuculara tövsiyə etmək, video çəkilişlərdən, sənədli filmlərdən və İnternet səhifələrində olan məlumatlardan istifadə etmək yaxşı olardı. Sual-cavab gecəsi ona yekun vurulması ilə başa çatır və gecədə iştirak edənlərin cavablarının onları nə dərəcədə qane etdiyi, gələn gecənin hansı mövzuya həsr etmək lazım gəldiyini nəzərə almaları zərurətini bildirmələri vacibdir. Aşağıda ekologiyaya aid bir sual-cavab gecəsinin nümunəsini veririk:

1. Ekologiya elmi nəyi öyrədir?
2. Ətraf mühit dedikdə nə başa düşürsünüz?
3. İqlim dəyişmələri nə kimi problemlər yaradır?
4. Ekoloji hüquq nədir?
5. “Təbiəti mühafizə və təbiətdən istifadə haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu nə vaxt qəbul olunub?
6. Azərbaycanda hansı qoruqlar var?
7. Xüsusi qorunan ərazilər hansılardır?
8. “Qırmızı kitab” nə üçün yaradılıb? Niyə bu kitaba “Qırmızı kitab” deyirlər?
9. “Qırmızı kitab”a daxil olmuş və xüsusi mühafizə olunan bitki və heyvan növlərindən hansını tanıyırsınız?
10. Çernobil hadisələri nə vaxt baş verib və onun fəsadları?

Bu gün XXI əsrin astanasında olduğumuz atom və kosmos dövrü heç də uzaq keçmişə bənzəmir, cəmiyyətin sürətlə inkişaf etdiyi indiki zamanda təbiətlə insan arasındakı münasibətdə arzu olunmaz qorxulu bir mənzərə yaranmışdır. Göz görə-görə təbiətin istismarı elə bir dərəcədə qüvvətlənmişdir ki, təbii sərvətlər daha tez tükənməyə başlamışdır. Hazırda elmi texniki inqilab az da olsa ekoloji tarazlığa pis təsir göstərməklə hava hövzəsini, dəniz

akvatoriyasını, şirin su hövzələrini çirkləndirir, heyvan və bitki növlərinin sayını azaldır.

Respublikamızın ekologiyasına ən ağır zərbə Qarabağa və onunla bitişik ərazilərə vurulmuşdur. Erməni qəsbkarları ərazilərimizdə sözün əsl mənasında ekoloji cinayət törətmişlər. Torpaqlarımız, qiymətli fauna və flora növlərimiz, mədəniyyət abidələrimiz amansızcasına talan edilir. İşğal ərazilərində 2006-cı ilin may ayından başlanan yanğınların törədilməsi ermənilərin xalqımıza qarşı düşmən münasibətinin bariz təzahürüdür və bu meşələrimizin, bitki və heyvanlar aləminin məhvinə yönəlib. Yanğın nəticəsində işğal altında olan rayonlarda 1500 hektara yaxın meşə sahəsi məhv edilib və Azərbaycana 4,5 milyon manata yaxın ziyan dəyib, torpaqlarımız reoaktiv tullantıların qəbiristanlığına çevrilib. Kitabxanalarda erməni terroru nəticəsində Azərbaycan ekologiyasına vurulmuş ziyan haqqında oxuculara mütləq məlumat verilməlidir (məruzələr, stendlər, sərgilər və s. vasitəsilə).

Hazırda İnsan Ekologiyasına və davamlı insan inkişafı Proqramına böyük neqativ təsir göstərən beynəlxalq miqyaslı ən dəhşətli ekoloji fəlakət narkomaniyadır. BMT-nin son məlumatına görə, hazırda dünya əhalisinin 3 faizi (187 milyon) bu dəhşətli bəlaya məruz qalıb. Bu rəqəmlər bütün ölkələrdə ildən-ilə sürətlə artır, “epidemiya”nın arealı daha da genişlənir. Həmçinin gənclərin, xüsusilə qızların və azyaşlı oğlanların, eləcə də hamilə qadınların siqaret bəlasına və spirtli içkilərə aludəliyin diapazonunun get-gedə daha genişlənməsi də dövrün endogen ekoloji faciəsi kimi dəyərləndirilməli və onunla ciddi mübarizə aparılmalıdır. Kitabxanalarda narkomaniyanın, alkoqolun, spirtli içkilərin zərərli nəticələri haqqında müxtəlif adlarda “Narkomaniya ağ ölümdür”, “Narkotiklər və qanun”, “Narkotizm: meyllər və aradan qaldırma tədbirləri”, “QİÇS və yetkinlik yaşına çatmamışlar”, “Alkoqol sağlamlığın düşmənidir”, “Nikotin ilan zəhərindən də güclüdür”, “Alkoqolizm insanın qəddar düşmənidir” və s. kütləvi tədbirlər keçirmək olar.

Dövrümüz informasiya dövrüdür. İndi dünya ölkələri insanın rahatlığı və rifahı naminə informasiya zənginliyinə can atır və informasiya resursları yaradır. Bu məqsədlə kitabxanada elektron kitabxana sərgilərinin təşkili, kitabxanaların web saytında verilən müxtəlif formalardan istifadə etməklə kataloq şəklində informasiyaların oxuculara çatdırılması məqsəduyğundur. Elektron sərgi ənənəvi (kitab) və yeni (elektron) informasiyasının sintez şəklində təqdim olunması üsuludur. Elektron kitabxana sərgisini kitabxananın saytında yerləşdirmək üçün onu HTML formatında yaratmaq vacibdir. Hazırda kütləvi kitabxanaların sərgi fəaliyyətində kompyuter texnologiyalarından istifadə bir qayda olaraq başlıqların sitat və illüstrasiyaların qrafiki tərtibi kimi verilir (“Power point”, “Print Şop Peluk”, “Corel Prav” proqramlarında).

İnformasiyaları bir yerdən digər yerə ötürmək üçün qlobal şəbəkədən (İnternet) istifadə olunur. Kitabxanaçı ekologiya ilə bağlı məlumatları oxuculara çatdırmaq üçün mövzu ilə əlaqədar İnternet ünvanlarını da tövsiyə etməlidir.

Müxtəlif ekoloji günlərin qeyd olunmasının məqsədi ictimaiyyətin diqqətini planetimizdə olan ekoloji problemlərə cəlb etməkdir. Belə günlərdən biri Ətraf Mühitin Mühafizəsi və Beynəlxalq Yer Günüdür.

Tədricən bu bayram beynəlxalq xarakter alaraq, hazırkı dövrdə yüz əlliyə yaxın ölkədə, o cümlədən respublikamızda qeyd olunur. Bu günlər insanlar müxtəlif ekoloji tədbirlərdə iştirak etməklə ağaclar əkir, yaşıllıqlara qulluq edir, yaşadıkları əraziləri müxtəlif tullantılardan təmizləyirlər. Ekoloqlar ətraf mühitin sağlamlaşdırılmasına yönələn kütləvi aksiyalar keçirməklə, informasiya vasitələrində çıxışlar etməklə əhalini ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində daha fəal olmağa çağırırlar.

Kitabxanalar tərəfindən hər il 5 iyun Ətraf Mühitin Mühafizəsi günündə və 22 aprel “Yer günü” ilə əlaqədar müxtəlif tədbirlər həyata keçirilməli, ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində ictimaiyyət arasında təbliğat işləri aparmalıdır.

Kitabxanalar “Yer günü”nün yüksək səviyyədə qeyd olunması ilə əlaqədar xüsusi tədbirlər planı hazırlayaraq həyata

keçirməlidir. Xidməti ərazisində təmizlik-abadlıq işlərinin aparılması və yaşıllıqlara qulluq edilməsi məqsədilə kitabxananın işçiləri öz xidməti ərazilərində ictimaiyyətin nümayəndələrinin iştirakı ilə iməcliklərin keçirilməsi məqsəduyğundur.

Deməli, ekologiya canlı orqanizmlərin, eləcə də insanların təbiətə, ətraf mühitlə qarşılıqlı münasibətini öyrənən elmdir. Bizi əhatə edən aləmin quru, boş çöllərə və təmiz su hövzələrinin çirkab göllərə çevrilməməsi üçün düşüncə sahibi olan hər bir insan təbiətə qarşı qayğı ilə yanaşmalıdır. Ekologiyanın təmizliyi insanların sağlamlığı deməkdir.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin təbiətə qayğısı hamı üçün nümunə, həyat məramı olmalıdır. Ulu öndərin “kim bir ağac kəssə, sanki mənim qolumu kəsir”- sözlərini heç vaxt unutmamalıyıq.

Ekoloji təqvim

Dünyada insanlar tərəfindən hər il qeyd olunan müxtəlif ekoloji günlər var. Belə günlərin qeyd olunmasının məqsədi ictimaiyyətin diqqətini planetimizdə olan ekoloji problemlərə cəlb etməkdir. Bunlardan ən məşhurları Ətraf Mühitin Mühafizəsi, Su, Yer, Parklara yürüş, Ozon Qatının Qorunmasıdır.

- 2 fevral** – Ümumdünya su – bataqlıq hövzələri günü
- 21 mart** – Meşələr günü
- 22 mart** – Ümumdünya su resursları günü
- 23 mart** – Ümumdünya meteorologiya günü
- 1 aprel** – Beynəlxalq quşlar günü
- 15 aprel–5 iyun** – Ekoloji təhlükədən müdafiə günləri
- 18–22 aprel** – Parklara yürüş günü
- 22 aprel** – Yer günü
- 12 may** - Ekoloji təhsil günü
- 15 may** – Beynəlxalq iqlim günü
- 22 may** – Beynəlxalq bioloji müxtəliflik günü
- 23 may**- Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi əməkdaşlarının peşə bayramı
- 5 iyun** – Ümumdünya ətraf mühitin mühafizəsi günü
- 17 iyun** – Ümumdünya səhralaşma və quraqlıqla mübarizə günü
- 6 sentyabr** – Beynəlxalq ozon təbəqəsinin qorunması günü
- 27 sentyabr** – Ümumdünya turizm günü
- 22-28 sentyabr** – Ümumdünya dəniz günü
- 3-4 oktyabr** – Ümumdünya quşların müşahidəsi günü
- 4 oktyabr** – Ümumdünya heyvanların mühafizəsi günü
- 9 oktyabr** – Beynəlxalq təbii fəlakətlərdən müdafiə günü
- 6 noyabr** – Beynəlxalq müharibə və silahlı konfliktlər zamanı ətraf mühitin istismarının qarşısının alınması günü

Ekoloji günlərin yaranma tarixi

2 fevral – Ümumdünya su - bataqlıq hövzələri günü

2 fevral 1971-ci ildə İranın Ramsar şəhərində “Sudaüzən quşlar üçün beynəlxalq əhəmiyyət daşıyan su-bataqlıq hövzələrinə dair” Konvensiya imzalanmışdır.

21 mart – Ümumdünya meşə günü

Bu gün meşələrin əkilməsi və yaşıllıqların sayının artırılmasının mühümlüyü ilə bağlıdır. Bu gün meşələrin qorunması zıllının müəyyən edilməsi üçün dövlət orqanları və beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən qeyd olunur.

22 mart – Ümumdünya su resursları günü

BMT-nin Baş Assambleyası 22 dekabr 1992-ci il, 47/193 nömrəli qətnaməyə əsasən 22 mart tarixini “Ümumdünya su resursları günü” elan etmişdir. Bu günün keçirilməsinin məqsədi su resurslarının mənimsənilməsinin hansı səviyyədə olmasının, iqtisadi və sosial rifahın səmərəliliyinin yüksəldilməsinə təsirinin müəyyən edilməsi və bu barədə maarifləndirilmənin təmin edilməsidir.

23 mart – Ümumdünya meteorologiya günü

1960 ildə Ümumdünya meteoroloji təşkilat 23 mart tarixini Ümumdünya meteoroloji gün kimi qeyd etməyi qərara almışdır. Bu günü qeyd etməkdə məqsəd – əhalinin sağlamlığını təminində meteorologiya və meteoroloji xidmətin mühümlüyünə diqqəti cəlb etməkdir. Hər il bu gündə insanlara

meteoroloji xidmətin mənasını başa salan təzə şüar seçilir (www.wmo.ch/index-en.html).

1 aprel – Beynəlxalq quşlar günü

1906-cı il aprel ayının 1-də quşların mühafizəsinə dair Beynəlxalq Konvensiya imzalanmışdır. Bu gündə məktəblilər və quş həvəskarları bağlarda və parklarda yem təknələri və sığırçın yuvaları asır, quş yuvalarını yeniləmək və təzədən tikməklə quşların köçüb gəlməsinə hazırlaşırlar.

18-22 aprel – Parklara yürüş günü

“Parklara yürüş”- ətraf mühitin problemlərinə ictimai diqqəti cəlb etmək, nadir təbiət landşaftlarını, komplekslərini və obyektlərini qorumaq məqsədi daşıyan beynəlxalq bayramdır.

İlk dəfə “Parklara yürüş” 1990-cı ildə Amerika Birləşmiş Ştatlarında ABŞ-ın Milli Parklar və Təbiəti Mühafizə Assosiasiyasının təşəbbüsü ilə keçirilmişdir. İndi isə bu bayram ABŞ-da kütləvi tədbir şəklində keçirilir və hər il 1 milyondan artıq insan bu təbirdə iştirak edir.

1995-ci ildə “Parklara yürüş” ilk dəfə olaraq keçmiş SSRİ ərazisində keçirilmişdir. Rusiya Federasiyasının müxtəlif bölgələrində 20 qoruq və Milli park bu tədbirin təşkilatçıları kimi çıxış etmiş və iştirakçıların ümumi sayı 5 min nəfərdən çox olmuşdur. 1996-cı ildə “Parklara yürüş”ün coğrafiyası daha da genişlənilir, yerli tədbirlər 120-dən çox yerdə keçirilir, şagird, tələbə, jurnalist, inzibati dövlət nümayəndələri və sahibkarlardan ibarət olan iştirakçıların sayı 70-100 min nəfərə çatmışdır. 1997-ci ildə Belarusiyanın qoruqları və Milli parkları Qazaxıstan, Özbəkistan, Tacikistan və Qırğızıstanın xüsusi qorunan əraziləri ilə birgə ilk dəfə olaraq “Parklara yürüş” günündə iştirak etmişlər.

22 aprel – Yer günü

Əsası C.Sterlinq Mortan tərəfindən qoyulan Yer gününün bayram edilməsi XIX-cu əsrin 40-cı illərindən başlayır. 1872-ci ildə C. Morton Nebraska ştatının il ərzində bir günün ətraf ərazinin yaşıllaşmasına həsr edilməsi təklifi ilə çıxış edir və birinci ağac əkmə günü milyona yaxın ağac əkilir. 1882-ci il 22 aprel tarixindən başlayaraq “Ağac günü” Nebraska hökuməti tərəfindən ştatın rəsmi bayramı kimi qeyd olunur. 1970-ci ildən başlayaraq ətraf mühitin əhəmiyyətinin təbliğatı, onun ilkin formada qorunub saxlanması, planetin təbii ehtiyatlarının tükənməsi və s. sahələri əhatə etməsi ilə əlaqədar olaraq bayram “Yer günü” adlandırılmışdır.

Artıq 30 ildir ki, dünyanın bir çox ölkəsində Yer günü qeyd olunur. Əgər 1970-ci ildə birinci Yer gününün qeyd olunmasında 20 milyon insan iştirak etmişsə, indi bu rəqəm on dəfə çoxdur. Bu gün yalnız maarifləndirmə tədbirləri (sərgilər, mühazirələr, söhbətlər) təşkil olunmur, həmçinin mühafizə olunan təbiət ərazilərinə maddi kömək üçün vəsaitlər yığılır.

12 may - Ekoloji təhsil günü

Bu gün, əsasən, tədris müəssisələrinin müəllim və tələbələri tərəfindən ekoloji təhsilin vacibliyi, ekoloji şüurun formalaşması və dövlətlərarası təcrübə mübadiləsinin əhəmiyyətini diqqətə cəlb etmək üçün qeyd edilir. Bu gün ekoloji məsələlərə həsr edilmiş konfransların və seminarların, dəyirmi masaların təşkil edilməsi və keçirilməsi yolu ilə qeyd edilir. Həmin bayram uşaq bağçalarından tutmuş, ali təhsil müəssisələrində – bütün təhsil müəssisələrində qeyd edilir.

15 may – Beynəlxalq iqlim günü

Bu gün meteoroloqlar tərəfindən İndiki və gələcək nəsillərin firavanlığı üçün resurs olan iqlimin qorunmasının

mühümlüyünün elan edilməsi günü kimi qeyd edilir. İqlim dəyişkənliyi, hava, kəskin təbiət çevrilişləri ərzaq, həyat, əmlak təhlükəsizliyinə, su ehtiyatlarına, bütün ölkələrin dayanıqlı inkişafına əhəmiyyətli təsir göstərir.(İqlim dəyişməsi ilə əlaqədar məlumat üçün bax: www.climate.org)

22 may – Beynəlxalq bioloji müxtəliflik günü

2000-ci il dekabrın 20-də BMT-nin Baş Assambleyası 55/201 nömrəli qətnaməyə əsasən 22 may tarixini “Bioloji müxtəliflik üzrə” Konvensiyanın qəbul olunması, həmçinin “Beynəlxalq bioloji müxtəliflik günü” elan etmişdir. Əvvəllər isə 19 dekabr 1994-cü il tarixli, 44/119 nömrəli qətnamə ilə həmin gün dekabrın 29-da qeyd olunurdu.

23 may- Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi əməkdaşlarının peşə bayramı

2007-ci il 16 may tarixində Prezident İlham Əliyev tərəfindən hər il may ayının 23-ü Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi işçilərinin peşə bayramının təsis edilməsi haqqında Sərəncam imzalanmışdır.

5 iyun – Ümumdünya ətraf mühitin mühafizəsi günü

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Assambleyasının 1972-ci il 05 iyun tarixdə Stokholm şəhərində keçirilən iclasında ətraf mühit məsələləri diqqət mərkəzində olmuşdur. Problemin kəskinliyini, əhali arasında ekoloji şüurun genişləndirilməsi, ətraf mühitin mühafizəsi problemlərinə diqqət yönəldilməsi vacibliyini nəzərə alan iştirakçılar tərəfindən 05 iyunun «Ümumdünya ətraf mühit günü» kimi qeyd olunmasına qərar

verildi və növbəti ildən başlayaraq həmin gün bütün dünyada təntənəli şəkildə qeyd olunmağa başlandı.

17 iyun – Ümumdünya quraqlıq və səhralaşma ilə mübarizə günü

Səhralaşma - global ekoloji və sosial - iqtisadi problemdir. Bununla əlaqədar 1994-cü ildən 170 dövlətin imzaladığı səhralaşma ilə mübarizə haqqında Konvensiya qüvvədədir. 17 iyunda qeyd olunan “Ümumdünya quraqlıq və səhralaşma ilə mübarizə günü” 1994-cü ildə BMT-nin Baş Assambleyası tərəfindən elan olunmuşdur. Elə həmin il Birləşmiş Millətlər Təşkilatı tərəfindən səhralaşma ilə mübarizə haqqında Konvensiya qəbul edilmişdir. Konvensiyada dövlətlərə səhralaşma ilə mübarizədə beynəlxalq səviyyədə əməkdaşlığın zəruriliyi, o cümlədən bu barədə maarifləndirmənin artırılması təklif olunur.

16 sentyabr – Beynəlxalq ozon təbəqəsinin mühafizəsi günü

Nazik qaz sipəri olan ozon təbəqəsi Yer kürəsini günəşin məhvedici radiasiyasından qoruyur və beləliklə, planetimizdə həyatı mühafizə edir. Yer kürəsində olan bütün canlıları ultrabənövşəyi şüalanmadan qoruyan ozon qatının qorunması problemi dünya ölkələri üçün birinci dərəcəli problemlərdən sayılır. Beynəlxalq ozon qatının mühafizəsinin devizi belədir: “Səmanı qoru, özünü qoru, ozon təbəqəsini qoru”. 1994-cü ildə BMT-nin Baş Assambleyası sentyabr ayının 16-nı “Beynəlxalq ozon təbəqəsinin mühafizəsi günü” elan etmişdir. Bu gün ozon təbəqəsini dağdan maddələrə dair imzalanan Monreal protokolunun tarixə salınması məqsədilə təyin olunmuş və dövlətlərə bu tarixi Monreal protokoluna uyğun fəaliyyətlərin təbliğatına həsr etmək təklif edilmişdir. “Ozon təbəqəsinin qorunması haqqında” Vyana Konvensiyasında əks olunan və

sonradan dağıdıcı xüsusiyyət daşıyan maddələrə dair Monreal protokolunda həyata keçirilən ozon təbəqəsinin qorunması beynəlxalq təşəbbüsdür. Protokolda iştirakçılar tərəfindən öhdəliyə götürülmüş müəyyən hədlər, ozondağıdıcı maddələrin istehsalı və istehlakının tamamilə dayandırılması müəyyən olunmuşdur. Bu gün Vyana Konvensiyasına 173 dövlət qoşulmuşdur.

22-28 sentyabr – Ümumdünya Dəniz günü

1978-ci ildən Beynəlxalq Dəniz Təşkilatı (BDT) “Ümumdünya Dəniz gününü” qeyd edir. Bu günün tarixi hər dövlət üçün həmin ölkənin Beynəlxalq Dəniz Təşkilatının üzvləri tərəfindən təyin olunur. Azərbaycanda isə bu tarix 29 sentyabra təsadüf edir. Bu gün ictimaiyyətin diqqəti gəmiçiliyə və dənizlərin mühafizəsinə cəlb olunur.

1977-ci ilin noyabrında keçirilmiş Hökumətlərarası Dəniz Təşkilatı Assambleyasının 10-cu sessiyasında qərara alınmış “Ümumdünya Dəniz günü” 1978-ci ildən qeyd olunur. 1980-ci ilə kimi bu gün 17 martda qeyd olunurdu. Hazırkı dövrdə isə bu gün sentyabrın axırıncı həftəsi qeyd olunur.

Bütün dünyada bu bayramın keçirilməsinin məqsədi ictimaiyyətin, hökumət və özəl strukturların diqqətini dənizlərin və onların bioresurslarının qorunmasına cəlb etməkdir. Ənənəvi olaraq Dəniz günü dənizlərin və okeanların insanlar üçün əhəmiyyətindən, sualtı dünyanın sərvətlərindən və həmçinin hər bir Yer planeti sakininin onun qorunması üçün nə edə biləcəyindən bəhs edən konkurs, festival formasında keçirilir. Adətən ictimai təşkilatlar bu bayramı dənizlərin qorunması, çimərliklərin təmizlənməsi üçün mitinqlərin və yürüşlərin keçirilməsi ilə qeyd edirlər.

3-4 oktyabr- Beynəlxalq quşlara müşahidə günü

Belə günlər “Quşların mühafizəsi” ictimai birliyinin təşəbbüsü ilə keçirilir və orada bütün istəyənlər iştirak edirlər. Aksiya zamanı hazırkı ərazidə hansı növ quşlara rast gəlinir, hansı miqdarda, onların özünü aparma xüsusiyyəti, və s. müəyyən edilir. Bu aksiyanın əsas məqsədi geniş kütlənin, qanadlıların həyatı barədə bilməyə həvəsləndirmək və onların mühafizəsi problemlərinə diqqəti yetirmək, belə ki, insanların fəaliyyəti və ətraf mühitin çirklənməsi nəticəsində bəzi növlərin sayı əhəmiyyətli dərəcədə azalmış, yaxud kökü kəsilmək təhlükəsindədirlər. Aksiyanın iştirakçıları öz tədqiqatlarının quşların mühafizəsi təşkilatına göndərir və belə nəticələr işlənir, eyniləşdirilir və xəbər verilir.

4 oktyabr – Ümumdünya heyvanların mühafizəsi günü

Bu gün hər bir insan “insanların dostları” olan heyvanlar və onların həyatının yaxşılaşdırılması barədə düşünməlidir. İlk dəfə olaraq 1983-cü ildə fermalarda və sallaqxanalarda öldürülən milyonlarla heyvanın iztirabını insanların nəzərinə çatdırmaq üçün “Ümumdünya heyvanların mühafizəsi günü” keçirilmişdir.

4 oktyabr tarixi təsadüfi olaraq seçilməmişdir. Bu gün heyvanların müdafiəsinə qalxan ilk kəslərdən olan Mahatma Qandinin ad günüdür. Həmçinin, bu gün müqəddəs Fransisko Assizkonun ölüm günü kimi yad olunur. Orta əsr İtaliyasında yaşamış əfsanəvi zahid nəinki Fransis ordeninin əsasını qoyan, həmçinin heyvanların müdafiəçisi və himayəçisi kimi yad olunur. Buna görə də bir çox rəssamlar öz əsərlərində müqəddəs Fransisi heyvan və quşların əhatəsində təsvir ediblər.

9 oktyabr - Beynəlxalq təbii fəlakətlərdən müdafiə günü

9 oktyabr bütün dünyada planetimizin “Beynəlxalq təbii fəlakətlərdən müdafiə günü” kimi qeyd olunur. Hər il təbii fəlakətlər dünyada 250 mindən artıq insanın ölümünə bais olur, onların vurduğu ziyan isə 50 milyard ABŞ dollarından 100 milyarda kimi gəlib çıxır.

Asiya – təbii fəlakətlərin daha çox məruz qaldığı qitədir. Uzaq Şərqdən dağıdıcı tayfunlar, Çindən daşqınlar, Tacikistandan sel axınları demək olar ki, əskik olmur. Təbii fəlakətlər hətta Özbəkistandan da yan keçməmiş, ölkənin ayrı-ayrı rayonlarında sel daşqınları, bir sıra çaylarında isə güclü sellər müşahidə olunmuşdur.

6 noyabr – Müharibə vaxtı və müharibə konfliktləri zamanı ətraf mühitin istismar edilməsinin xəbərdar olunmasının beynəlxalq günü

2001-ci ilin 5 noyabrında BMT-nin Baş Assambleyası hər ilin 6 noyabrını “müharibə vaxtı və müharibə konfliktləri zamanı ətraf mühitin istismar edilməsinin xəbərdar olunmasının beynəlxalq günü” elan etdi (56/4 sayılı qətnamə). Bu qərar qəbul edilərkən o nəzərə alınmışdır ki, hərbi konfliktlər zamanı ətraf mühitə vurulan zərər, hələ onların bitməsindən sonra çox illər ekosistemin vəziyyətinə, təbii sərvətlərə və tez-tez milli ərazilərin sərhədlərindən kənara çıxaraq bir nəslin həyatına təsir edir. Baş Assambleya həm də, ümumi ətraf mühitin qorunması tədbirlərinin qəbul edilməsinin vacibliyini qeyd edən minillik Deklarasiyasına istinad etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin ratifikasiya etdiyi Ekoloji Konvensiyalar

Konvensiyanın adı, qəbul olunduğu il	Ratifikasiya tarixi
Ümumdünya mədəni və təbii irsinin qorunması haqqında - 1972-ci il	06.12.1993-cü il
BMT-nin İqlim dəyişmələri üzrə çərçivə Konvensiyası - 1992-ci il	10.01.1995-ci il
Ozon qatının qorunması üzrə Konvensiya - 1985-ci il	31.05.1996-cı il
Səhrələşməyə qarşı mübarizə Konvensiyası - 1994 – cü il	24.04.1998–ci il
Kökü kəsilmək təhlükəsi qarşısında olan vəhşi fauna və yabanı flora növləri ilə beynəlxalq ticarət haqqında (CITES) - 1973-cü il	23.06.1998-ci il
Avropanın vəhşi təbiəti, yabanı florası və təbii yaşayış mühitinin qorunması Konvensiyası - 1979–cu il	28.10.1999-cu il
Ətraf mühit ilə bağlı məsələlərdə məlumatın əldə edilməsi, ictimaiyyətin qərar qəbul etməsində iştirakı və ədalət məhkəməsinin açıq keçirilməsi haqqında Orxus Konvensiyası -1998-ci il	09.11.1999-cu il
Sərhədlərarası kontekstdə ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsinə dair Konvensiya - 1991–ci il	01.02.1999-cu il
Bioloji müxtəliflik üzrə Konvensiya - 1992-ci il	14.03.2000-ci il
Bitkilərin qorunması üzrə Roma Konvensiyası - 1951–ci il	14.03.2000-ci il
Təhlükəli tullantıların sərhədlərarası daşınmasına və kənarlaşdırılmasına nəzarət haqqında Bazel Konvensiyası -	16.02.2001-ci il

1989–cu il	
Sərhəddən keçən su axınlarının və beynəlxalq göllərin mühafizəsi və istifadəsi Konvensiyası - 1992-ci il	18.03.2000-ci il
Su quşlarının yaşama yerləri kimi beynəlxalq əhəmiyyəti olan sulu-bataqlıq yerlər haqqında Ramsar Konvensiyası - 1971-ci il	18.07.2001-ci il
Böyük məsafələrdə havanın transsərhəd çirkləndirilməsi haqqında -1979–cu il	09.04.2002-ci il
Davamlı üzvü çirkləndiricilər haqqında Stokholm Konvensiyası – 2001-ci il	09.01.2003-cü il
Sənaye qəzalarının transsərhəd təsiri haqqında Konvensiya – 1992-ci il	04.05.2004-cü il
Xəzər dənizinin dəniz mühitinin qorunması üzrə çərçivə Konvensiyası	18.05.2006-cı il

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

Qanunlar

- Ekoloji Təhlükəsizlik haqqında: Azərbaycan Respublikasının Qanunu //Qanunvericilik toplusu.- 1999.- 8 iyun.- № 8.- S. 1641-1647.
- Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında: Azərbaycan Respublikasının Qanunu //Azərbaycan.- 1999.- 10 avqust.- S. 1, 2
- Atmosfer havasının mühafizəsi haqqında: Azərbaycan Respublikasının Qanunu //Azərbaycan.- 2001.- 22 iyun.- S. 1.
- Ətraf mühitə dair informasiya almaq haqqında: Azərbaycan Respublikasının Qanunu //Azərbaycan.- 2002.- 20 aprel.- S. 1.

Fərman və Sərəncamlar

- “Ekoloji təhlükəsizlik haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı //Qanun toplusu.- 1999.- № 8.- S. 1799-1800.
- Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin “Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı //Qanun toplusu.- 1999.- № 8.- S. 1800-1801.
- “Xüsusi mühafizə olunan təbiət əraziləri və obyektləri haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunun icrasının təmin edilməsi barədə: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı //Azərbaycan.- 2001.- 12 iyul.- S. 1.
- Azərbaycan Respublikasının Prezidenti “Ətraf mühitə dair informasiya almaq haqqında” Azərbaycan

Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı //Azərbaycan.- 2002.- 20 aprel.- S. 1.

- Azərbaycan Respublikasının 2004-cü il 18 iyun tarixli 69011 Q nömrəli Qanunu ilə Azərbaycan Respublikasının qoşulduğu “Neftlə çirkəndirmə hallarına hazırlığın təmin edilməsi, bunlara qarşı mübarizə və əməkdaşlıq haqqında” 1990-cı il tarixli Beynəlxalq Konvensiyanın icrasının təmin edilməsi barədə: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı //Azərbaycan.- 2005.- 27 dekabr.- S. 1.
- Azərbaycan Respublikası Prezidenti. Ozondağıdıcı maddələrin idxalı və ixracı sahəsində dövlət tənzimlənməsi barədə: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı //Azərbaycan.- 2006.- 30 mart.- S. 1.
- Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin Ətraf mühitin mühafizəsi ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının qoşulduğu Beynəlxalq Konvensiya və sazişlərdən irəli gələn məsələlər sahəsində əlavə tədbirlər haqqında: Sərəncamı //Azərbaycan.- 2006.- 31 mart.- S. 3.
- "Ekoloji təhlükəsizlik haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə "Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1999-cu il 4 avqust tarixli 172 nömrəli Fərmanında dəyişikliklər edilməsi haqqında: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 7 may 2008-ci il Fərmanı //Azərbaycan . - 2008.- 15 may.- S. 2.
- Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin Azərbaycan Geologiya Muzeyinin fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında: Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 21 may 2008-ci il Sərəncamı //Azərbaycan . - 2008.- 22 may. - S. 1.

- Azərbaycan Respublikasının Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi əməkdaşlarının təltif edilməsi haqqında: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 may 2008- ci il Sərəncamı //Azərbaycan.- 2008.- 23 may.- S. 3.
- Ətraf mühitə və insan sağlamlığına mənfi təsir göstərən vibrasiya və səs-küy, çirklənmələrin normaları Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2008-ci il 8 iyul tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir //Azərbaycan.- 2008.- 10 iyul.- S. 4.

Milli Proqram

- Azərbaycan Respublikasında meşələrin bərpa edilməsi və artırılmasına dair Milli Proqram: Azərbaycan Respublikasının Prezidenti 2003-cü il 18 fevral tarixli, 1152 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilib //Azərbaycan Respublikası Qanunvericilik toplusu.- № 2.- S. 323-348.
- Azərbaycan Respublikasında ekoloji cəhətdən dayanıqlı sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Proqram: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2003-cü il 18 fevral tarixli 1152 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir. //Azərbaycan Respublikası Qanunvericilik toplusu.- 2003.- № 2.- S. 291-322.
- Azərbaycan Respublikasının ekoloji cəhətdən dayanıqlı sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Proqram //Biomüxtəliflik.- 2007.- № 1.- S. 2- 4.

Tədbirlər planı

- Azərbaycan Respublikasında ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılmasına dair 2006-2010-cu illər üçün kompleks Tədbirlər planı //Azərbaycan Respublikası Qanunvericilik toplusu.- 2006.- № 9.- S. 1964-1975.

Kitablar

- Azərbaycan Respublikasında ekologiya: Əsas hadisələrin xronikası.- B.: Mütərcim, 1999.- 26 s.
- Abbasova, E. İnsan ekologiyası: Bioloji və sosioloji aspektlər /E.Abbasova .-B., 2005.-121 s.
- Babaxanov, N.A. Təbii fəlakətlərin iqtisadi və sosial-coğrafi öyrənilməsi /N.A. Babaxanov, N.A. Paşayev.- B., 2004.-194 s.
- “Ekologiya: Təbiət və cəmiyyət problemləri”: Akademik Həsən Əliyevin 100 illik yubileyinə həsr olunmuş; Beynəlxalq elmi konfrans: Bakı, 8-9 noyabr 2007-ci il .-B.: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2007.- 607 s.
- Ekologiya və siyasət /tərtibçi müəllif fəl. elm nam., dosent Sevil Məmmədova.-B.: Azərbaycan, 1999.-24 s.
- Ekoloji dərnək, klub və digər birləşmələrinin nümunəvi tədris proqramları: Tədris vəsaiti /baş tərt. və red. Respublika Elmi Tərbiyə və Təcrübəçilik Mərkəzinin direktoru F.Əmirova .-B.,1999.-152 s.
- Əliyev, T. Ekoloji menecment /T.Əliyev.-B.: Çinar-Çap, 2006.-453 s.
- Əliyev, H.Ə. Həyacan təbili /H.Ə.Əliyev.-B., 2002.- 175 s.
- Məmmədov, Q.S. Azərbaycanın ekotik problemləri: elmi, hüquqi, mənəvi aspektlər /Q.S.Məmmədov.-B.: Elm, 2004.-377 s.
- Məmmədov, T.S. Ekologiya /T.S.Məmmədov.-B.:Elm, 2003.-300 s.
- Məmmədov, Q. Ekologiya və ətraf mühitin mühafizəsi /Q.Məmmədov, M.Xəlilov.-B.: Elm, 2005.-879 s.
- Məmmədov, Q. Ekologiya, ətraf mühit və insan /Q. S.Məmmədov, M.Y.Xəlilov.- B.: Elm, 2006.- 608 s.

- Nuriyev, S.Q. Ekologiya hüququ /S.Q.Nuriyev Ə.V.Əhmədov.-B.: Qanun, 2003.-324 s.
- Təhməzov, B. Azərbaycanın bioloji təbiət abidələri /B.Təhməzov.-B.: Adiloğlu, 2004.-567 s.

* * *

- Ayşə, Aida. Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi hesabat verdi /Aida Ayşə //Xalq qəzeti.-2006.-8 aprel.-S.7.
- Aslanova, R. Ekoloji problemlərin həllinə yeni konseptual yanaşma /R.Aslanova //Azərbaycan.-2005.-25 mart.-S.7.
- Azərbaycanın təbiətini gələcək nəsillər üçün qoruyub saxlamalıyıq, bu ulu öndərimizin bizə vəsiyyətidir //Azərbaycan.-2006.-4 iyun.-S.6.
- Babayev, A. Ətraf mühitin mühafizəsi işində beynəlxalq əməkdaşlıq /A.Babayev //Ekoloji kənd təsərrüfatı.-2006.-№10.-S.3-4.
- Bağırov, H. Ekoloji tarazlığın təmini və təbii sərvətlərdən səmərəli istifadənin tənzimlənməsi əsas amalmızdır /H.Bağırov //Respublika.-2004.-29 oktyabr.-S.3.
- Bağırov, H. Heydər Əliyev Azərbaycanda ekoloji siyasətin və ekoloji konsepsiyanın yaradıcısıdır /H.Bağırov //Xalq qəzeti.-2005.- 9 may.-S.3
- Bağırov, N. Ətraf mühitin mühafizəsi və təbii sərvətlərdən səmərəli istifadə konseptual yanaşma tələb edir /H.Bağırov //Xalq qəzeti.-2006.- 9 noyabr.-S.3.
- Bədəlov,Ə. Ətraf mühitin mühafizəsini gücləndirmək naminə beynəlxalq əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi vacibdir /Ə.Bədəlov //Xalq qəzeti.-2004.-17 oktyabr.-S.8.
- Cavadov, S. Təbiəti qorumaq hər birimizin vətəndaşlıq borcudur: Ekologiya /Cavadov Ş. //Azərbaycan.-2006.-25 avqust.-S.5.

- Ekologiyanın qorunması xalqımızın sağlamlığının, milli ideologiyamızın qorunması deməkdir: Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin sərəliyi ilə ölkəmizdə ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılması məsələlərinə həsr edilmiş müşavirə //Respublika.-2006.-5 iyul.-S.1-4.
- Ekologiyanın qorunması xalqımızın sağlamlığının, milli genefondumuzun qorunması deməkdir: Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin sərəliyi ilə ölkəmizdə ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılması məsələlərinə həsr olunmuş müşavirə: çıxışlar //Azərbaycan .-2006.-5 iyul.-S.2-4.
- Əhmədov, Q. Ekologiya sağlam həyat tərzinin vacib şərtidir /Q.Əhmədov //Azərbaycan.-2006.-29 sentyabr.-S.5.
- Əhmədoğlu, M. Gələcək nəsillər üçün qorunmalıyıq...:/9 saylı Ekologiya və Təbii Sərvətlər şöbəsinin rəisi Süleyman Məmmədovla söhbət /Ə.Əhmədoğlu // Ədalət.-2006.-23 fevral.-S.4.
- İbadov, K. Ekoloji mühitin qorunmasında uğurlu nəticələr: Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin 2004-cü ilin yekunları barədə kollegiya iclası keçirildi /K.İbadov //Respublika.-2005.-22 fevral.-S.4.
- İbrahimov, T. Bir daha ekoloji problemlər haqqında /T.İbrahimov //Xalq qəzeti.-2007.-27 fevral.-S.7.
- Qasımov, Ə. Ekoloji fəlakət: Ermənilərin Azərbaycan təbiətinə vurduğu yaraların qarşısını onilliklər boyu hiss edəcəyik //Azərbaycan ordusu.-2007.-16-17 mart.-S.3.
- Məmmədov, E. Torpaqların yandırılması ermənilərin Azərbaycana qarşı növbəti terrorudur: Ekoloji təcavüz //Azərbaycan .-2007.-3 fevral.-S.7.
- Təbiət ziyan vuranları cəzalandırır //Azərbaycan.-2006.-17 dekabr.-S.4
- Pənahov, İ. Zaqatalada Beynəlxalq Konfrans [Ekoloji tərbiyə və ekoloji problemlər: Kitabxanaların rolu mövzusunda /çixışlar: A.Əsgərov, L.Məmmədova; T.

Kuznetsova, E. Çirisov, Z.Əliyev] /I.Pənahov //Respublika.-2007.-5 iyun.-S.4.

- Şamıyev, F. Ekoloji tərbiyə, ekoloji problemlər: Kitabxanaların rolu: Zaqatalada eyni adlı mövzuda Azərbaycan-Rusiya birgə Beynəlxalq Konfransı haqqında /F.Şamıyev //Kino+.-2007.-1 iyun.-S.2.

Rus dilində

- Rasporəjenie Prezidenta Azerbaydžanskoj Respubliki ob utverždenii «Plana kompleksnix mer po uluçşeniö gkoloqiçeskoj obstanovki v Azerbaydžanskoj Respublike na 2006-2010 qodı» //Bakinskiy raboçiy.-2006.-29 sentəbrə.-S.2.
- Rasporəjenie Prezidenta Azerbaydžanskoj Respubliki ob utverždenii natiionalnix proqram otноситelno gkoloqii v Azerbaydžanskoj Respublike //Bakinskiy raboçiy.-2003.-19 fevralə.-S.1
- Zakon Azerbaydžanskoj Respubliki ob gkoloqiçeskoj obrazovaniy naseleniə //Bakinskiy raboçii.-2003.- 4 fevralə.-S.1-2.
- Aliev, T.N. Gkoloqiçeskaə obstanovka v Azerbaydžane: Materialı XI Meždunarodnoy Konferenüii /T.N.Aliev.-Kiev, 2005 q.-S.100-105
* * *
- Budaqov, B.A. Prirodnie razruşitelnie əvleniə i ix gkonomiçeskie posledstviə (na primere Respubliki Azerbaydžan) /B.A.Budaqov, N.A. Babaxanov .-M., 2002.-334 s.
- Davidova, S.L. Neftь i nefteprodukti v okružaöşey srede /S.L.Davidova, V.İ.Tarasov.-M., İzd.RUDN, 2004.-456 s.
- Gkoloqiə, nefteqazovovoqo kompleksa Tİ (Podred. A.İ. Vladimirova, V.V.Remizova).-M.:Neftь i qaz, 2003.- 342 s.

- Gnüiklopediä dlä detey: Gkoloqiä .-M.:Avanta, 2004.- T.19.-444 s.
  - Xalilov, Ş.B. Vodoxranilişça Azerbaydžkana i ix gkoloqişeskie problemı / Ş.B.Xalilov.- B., 2003.- 310 s.
  - Xvan, T.A. Promişlennä gkoloqiä /T.A.Xvan.- Rastov-na Donu, 2003.- 320 s.
- * * *
- V Abşeronskom Naüionalьnom Parke budut sozdani usloviä dlä oxrani redkix vidov flori i fauni //Bakinskiy raboçiy.-2005.-18 fevralä.-S.2.
  - Qadжі, İ. Abşeron vızıvaet k sostradaniö /İ.Qadжі //Bakinskiy raboçiy.-2003.-27 mae.-S.4.
  - Leysan, L. Жiteli Sumqaita v opasnosti /L.Leysan //Kaspiy.-2005.-25 noəbrä.-S.1-5.
  - Nabieva,O. Qəndжа-çay prosit o pomosci /O.Nabieva //Vıška.-2005.-25 noəbrä.-S.11.

İnternet

www.azecology.org.
www.azenviron.aznet.org
www.azerbaijan.az.
www.eco.gov.az.
<http://greenaz.aznet.org>.
www.science.az
www.nature.aznet.org.
www.ecolex-az.org

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ.....	5
XRONOLOGYYA.....	11
GÖRKƏMLİ ŞƏXSLƏR EKOLOGİYA HAQQINDA.....	14
EKOLOGİYA VƏ KİTABXANALARIN QARŞISINDA DURAN VƏZİFƏLƏR.....	18
EKOLOJİ TƏQVİM.....	35
EKOLOJİ GÜNLƏRİN YARANMA TARİXİ.....	36
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MILLİ MƏCLİSİNİN RATİFİKA- SİYA ETDİYİ EKOLOJİ KONVENSİYALAR	46
ƏDƏBİYYAT SİYAHISI.....	56

**EKOLOGİYA VƏ KİTABXANALARIN QARŞISINDA
DURAN VƏZİFƏLƏR**

Nəşriyyat redaktoru: *T.Ağamirova*

Korrektor: *Ş.Əhmədova*

Ünvan: AZ-1000 Bakı ş., Xaqani küç.29

E-mail: contact@anl.az

URL: www.anl.az

**M.F.Axundov adına Azərbaycan
Milli Kitabxanasının mətbəəsində
ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.**

Sifariş:20

Çapa imzalanmışdır:

Tirajı: 150

Pulsuz: